

Izvori roditeljskog stresa i karakteristike obitelji kao odrednice roditeljskih odgojnih postupaka

Nikolić, Antonia

Master's thesis / Diplomski rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Department of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Hrvatski studiji**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:879508>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-22**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI

Antonia Nikolić

**IZVORI RODITELJSKOG STRESA I
KARAKTERISTIKE OBITELJI KAO
ODREDNICE RODITELJSKIH
ODGOJNIH POSTUPAKA**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2018.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI
ODSJEK ZA PSIHOLOGIJU

ANTONIA NIKOLIĆ

**IZVORI RODITELJSKOG STRESA I
KARAKTERISTIKE OBITELJI KAO
ODREDNICE RODITELJSKIH
ODGOJNIH POSTUPAKA**

DIPLOMSKI RAD

Mentor: prof. dr. sc. Andreja Brajša Žganec

Zagreb, 2018.

Sažetak

Cilj ovog istraživanja bio je provjeriti odnos izvora roditeljskog stresa i nekih karakteristika obitelji s roditeljskim odgojnim postupcima. Istraživanje je provedeno u tri zagrebačka vrtića, a sudjelovalo je 148 sudionika – roditelji djece od dvije do šest godina. Od ukupnog broja sudionika 123 je ženskog spola te 25 muškog spola. Kao mjera izvora roditeljskog stresa korišten je *Upitnik izvora i intenziteta roditeljskog stresa* (Profaca i Arambašić, 2004), a kao mjera roditeljskih odgojnih postupaka korišten je upitnik *Skala roditeljskih odgojnih postupaka* (Profaca, 2002). Rezultati analiza pokazuju da roditelji doživljavaju blagi stres, a glavni izvori roditeljskog stresa su vezanost za dijete, komunikacija s djetetom, discipliniranje djeteta te zahtjevnost djeteta. Na drugoj strani kontinuuma, stresorima najnižeg intenziteta procijenjeni su neispunjena očekivanja, materijalna situacija te zdravlje djeteta. Rezultati istraživanja pokazuju da su najčešći postupci prihvaćanja i harmoničnosti te poticanja na samoaktualizaciju, dok su autoritarni postupci rjeđi, a roditeljski postupci kažnjavanja najrjeđi. Regresijskom analizom je dobiveno da su mlađa djeca zahtjevnija za roditelje. Također, roditeljske odgojne postupke prihvaćanje i harmoničnost moguće je predviđati pomoću dobi i spola roditelja. Odnosno, možemo reći da žene i stariji roditelji iskazuju više razine prihvaćanja od muškaraca te mlađih roditelja. U konačnici, pokazano je da su više razine stresa povezane s češćim postupcima kažnjavanja.

Ključne riječi: roditeljstvo, izvori stresa, odgojni postupci

Abstract

The aim of this research was to test the relationship between parent stress sources and some family characteristics with parental rearing practices. The research was conducted in three kindergartens in Zagreb and 148 participants participated - parents of children from two to six years. Out of the total number of participants, 123 is female and 25 male. As a measure of parental stress sources *Upitnik izvora i intenziteta roditeljskog stresa* (Profaca i Arambašić, 2004) was used and for parental rearing practices *Skala roditeljskih odgojnih postupaka* (Profaca, 2002) was used. The research results show that parents experience mild stress and the main sources of parental stress are attachment to a child, communication with a child, discipline of the child and his /

her demandness. On the other side of the continuum, the lowest intensity stressors are estimated to be unfulfilled expectations, the material situation and the health of the child. The research results show that the most common rearing practices are acceptance and harmony and incentives to self-actualization, while authoritarian procedures are less common and punishment methods are the rarest. Regression analysis showed that younger children are more demanding for parents. Furthermore, parental rearing practices acceptance and harmony can be predicted by the age and gender of parents. That is, we can say that women and older parents show more levels of acceptance than men and younger parents. Also, more levels of stress are associated with more frequent punishment methods.

Keywords: parenting, stress sources, parental rearing practice

Sadržaj

1. Uvod	2
1.1. Modeli i determinante roditeljskog ponašanja.....	3
1.1.1 Procesni model.....	3
1.1.2 Integrativni model.....	4
1.1.3 Ekološki model.....	5
1.1.4 Determinante roditeljskog ponašanja.....	6
1.2. Obiteljski i roditeljski stres.....	7
1.3. Roditeljski odgojni postupci.....	10
2. Cilj i problemi	13
3. Metoda	14
3.1. Sudionici.....	14
3.2. Instrumenti.....	14
3.2. Postupak.....	16
4. Rezultati	16
5. Rasprava	29
5.1. Izvori stresa kod roditelja	29
5.2. Najčešći odgojni postupci roditelja	31
5.3. Određenost izvora roditeljskog stresa socio-demografskim faktorima	32
5.4. Određenost roditeljskih odgojnih postupaka socio-demografskim faktorima.....	33
5.4. Izvori stresa i roditeljski postupci.....	34
5.5. Metodološka ograničenja i prijedlozi za buduća istraživanja	34
6. Zaključak	35
7. Literatura	37
8. Prilog	41

1. Uvod

Roditeljstvo je složen pojam koji je određen s više faktora kao što su: motivacija, preuzimanje i prihvaćanje odgovornosti da će se brinuti o dobrobiti djece te u konačnici vrijednostima i ciljevima koji se u roditeljskoj ulozi mogu ostvariti (Lacković-Grgin, 2011). Također, uključuje posebnu ulogu žene i muškarca, a obuhvaća njihovo ponašanje, emocije i doživljaje prema djeci (Kapor-Stanulović, 1985, prema Profaca, 2002). Obitelj je sustav koji se stalno mijenja i razvija te prolazi kroz različite faze razvoja koje zahtijevaju sposobnost usvajanja novih zadataka i načina prilagodbe. Pored toga, obitelji se razlikuju po nizu faktora poput osobina ličnosti roditelja i djeteta, odgojnih stilova, sustavu vrijednosti te normama ponašanja (Graovac, 2010). Prethodno navedeni čimbenici djeluju jedni na druge te utječu na sve članove obitelji i njihove odnose.

Odgoj djece obuhvaća cijeli niz emocija od ugodnih pa sve do neugodnih emocija. Odnosno, svakodnevna roditeljska iskustva mogu biti izvor užitka i veselja te mogu pružiti osjećaj kompetentnosti i samopouzdanja kada se postavljeni izazovi uspješno rješavaju. Međutim, iskustva mogu biti frustrirajuća, zbunjujuća te ih sukladno tome roditelji mogu percipirati kao stresna (Crnic i Low, 2002). U skladu s tim, roditelji na neprimjerena ponašanja koja njihova djeca iskazuju mogu se koristiti različitim repertoarom ponašanja kako bi razriješili određene situacije (Delale i Pećnik, 2010). Postupci mogu biti prihvaćajući, poticajni, autoritativni te kažnjavajući (Profaca, 2002). Upravo u tome leži relevantnost ovog istraživanja: detektiranje izvora stresa te način na koji ti izvori mogu modificirati način roditeljskog reagiranja u određenim situacijama. Osobito kada se ima na umu da određeni odgojni postupci mogu povećati vjerojatnost pojavljivanja nekog dječjeg nepoželjnog oblika ponašanja (Thompson, Raynor, Cornah, Stevenson i Sonuga-Barke, 2002). Također, uspješno osvješćivanje izvora stresa i njihov utjecaj na odgojne postupke, može dovesti do primjerenih načina nošenja sa stresom kao i utjecaj na odgoj djece, a samim time i njihov kvalitetniji razvoj.

1.1. Modeli i determinante roditeljskog ponašanja

1.1.1 Procesni model

Procesnim modelom se objašnjava koje su determinante roditeljskog ponašanja. Pritom Belsky (1984) ponajviše u obzir uzima istraživanja o etiologiji zlostavljanja djece. U svom modelu pretpostavlja da je roditeljstvo pod utjecajem ovih triju determinanti: 1) individualne karakteristike roditelja 2) karakteristike djeteta i 3) kontekstualni izvori stresa i podrške (Belsky, 1984).

Individualne karakteristike roditelja podrazumijevaju razvojnu povijest te osobine ličnosti (Belsky, 1984). Osobine ličnosti roditelja koje najviše pridonose optimalnom funkcioniranju djeteta jesu toplina, pažnja i briga. Pored toga, dob je istraživana kao odrednica roditeljskog ponašanja. Istraživanja pokazuju da majke što su starije iskazuju više emocija te su osjetljive i poticajnije prema svojoj djece (Ragozin, Basham, Crnic, Greenberg i Robinson, 1982). Belsky (1984) navodi da se time potvrđuje povezanost osobina ličnosti i roditeljskog ponašanja. S druge strane, adolescentice iskazuju manje poželjne roditeljske stavove i postupke.

Karakteristike djeteta imaju veliki doprinos na determinante roditeljstva. Pritom najveći značaj imaju temperament, spol, dob i sposobnosti djeteta (Profaca, 2002). U svom istraživanju Campbell (1979, prema Belsky, 1984) navodi da majke koje smatraju da su njihova djeca teškog temperamenta s 3 mjeseca manje komuniciraju i reagiraju na njihov plač. Također, negativno reagiraju na neugodne emocije koje iskazuju djeca teškog temperamenta s četiri mjeseca (Kelley, 1976, prema Belsky, 1984). Uz to, istraživanja su pokazala da se roditeljski postupci mijenjaju kako djeca postaju starija (Day, Peterson i McCracken, 1998; Profaca, 2002; Schaefer i Bayley, 1963; Walters i Stinnet, 1971). Odnosno, roditelji češće koriste verbalno discipliniranje, a manje fizičke metode s porastom dobi djece (Clifford, 1959; Day, Peterson i McCracken, 1998). Roditelji manje kontroliraju djecu, a više se potiče samostalno i autonomno ponašanje, odgovornost te postignuće kako djeca odrastaju (Roberts, Block, J. H. i Block, J., 1984).

Kontekstualni izvori stresa i podrške se odnose na socijalno okruženje u kojem roditelji i djeca egzistiraju te uključuju zanimanje roditelja, bračni status te socijalnu mrežu. Belsky (1984) izdvaja podršku na svim tim područjima kao veliki značaj na psihičku i fizičku dobrobit pojedinca. Pokazano je da socijalna podrška od strane prijatelja, obitelji, supružnika

je negativno povezana s kažnjavanjem i strogoćom pri odgoju (Colleta, 1979, prema Belsky, 1984). Kelley, Power i Wimbush (1992) su pokazali da mlađe, manje educirane te samohrane majke više koriste autoritarne postupke u odnosu na starije, obrazovanije roditelje. Pokazano je da očevo obrazovanje je pozitivno povezano s vremenom koje će posvetiti svojoj djeci (Yeung, Sandberg, Davis-Kean i Hofferth, 2001). Niže razine obrazovanja su povezane s negativnim obiteljskim interakcijama te s dječjim problemima u ponašanju (npr. agresija) (Dubow, Boxer i Huesmann, 2009).

1.1.2 Integrativni model

Ovaj model se uvelike oslanja na istraživanja koja su proučavala roditeljske stilove s posebnim naglaskom na Baumrindovoj tipologiji roditeljskih stilova. Osobito autoritativnim i autoritarnim stilom roditeljstva koje autori polemiziraju unutar kulturološkog aspekta (Darling i Steinberg, 1993). Autoritativni stil roditeljstva podrazumijeva postupke emocionalne podrške, jasne i dvostrane komunikacije, prikladno davanje autonomije djeci, a s druge strane autoritarni stil uključuje nadzor i kontrolu djece, ali se ne pruža dovoljno emocionalne podrške i topline (Darling i Steinberg, 1993). Slijedom toga, Baumrind (1972) u svojem istraživanju je pokazala da autoritarno roditeljstvo među europskom i američkom djecom dovodi do submisivnijih ponašanja, dok kod afričko-američke djece se to manifestira kroz asertivnost. Autoritativno roditeljstvo je najviše povezano s akademskim uspjehom kod europske i američke djece dok kod afričko-američke te azijske djece ima najmanji efekt na uspjeh. Odnosno, može se zaključiti da isti stilovi roditeljstva neće dovesti do jednakih ishoda, to jest, djeca neće iskazivati jednake oblike ponašanja, što znači da postaje procesi u pozadini koji moderiraju učinak roditeljskih stilovi, a upravo ovim modelom se oni objašnjavaju.

Integrativni model počiva na tome da za razumijevanje utjecaja roditeljskih stilova na dječji razvoj je potrebno uzeti u obzir tri aspekta roditeljstva: ciljeve socijalizacije, roditeljske prakse koje se poduzimaju kako bi djeca dostigla ciljeve te roditeljski stil (Darling i Steinberg, 1993). Pri ovoj podijeli je razvidno da Darling i Steinberg (1993) čine razliku između roditeljskih stilova te postupaka. Roditeljski postupci podrazumijevaju socijalizacijske ciljeve te specifične sadržaje stilova, dok roditeljski stilovi predstavljaju skup stavova prema djetetu koji kroz komunikaciju kreiraju emocionalnu klimu u kojem se roditeljska ponašanja iskazuju

(Darling i Steinberg, 1993). Iako se roditeljski stilovi i postupci razlikuju, oboje su rezultat ciljeva i vrijednosti roditelja.

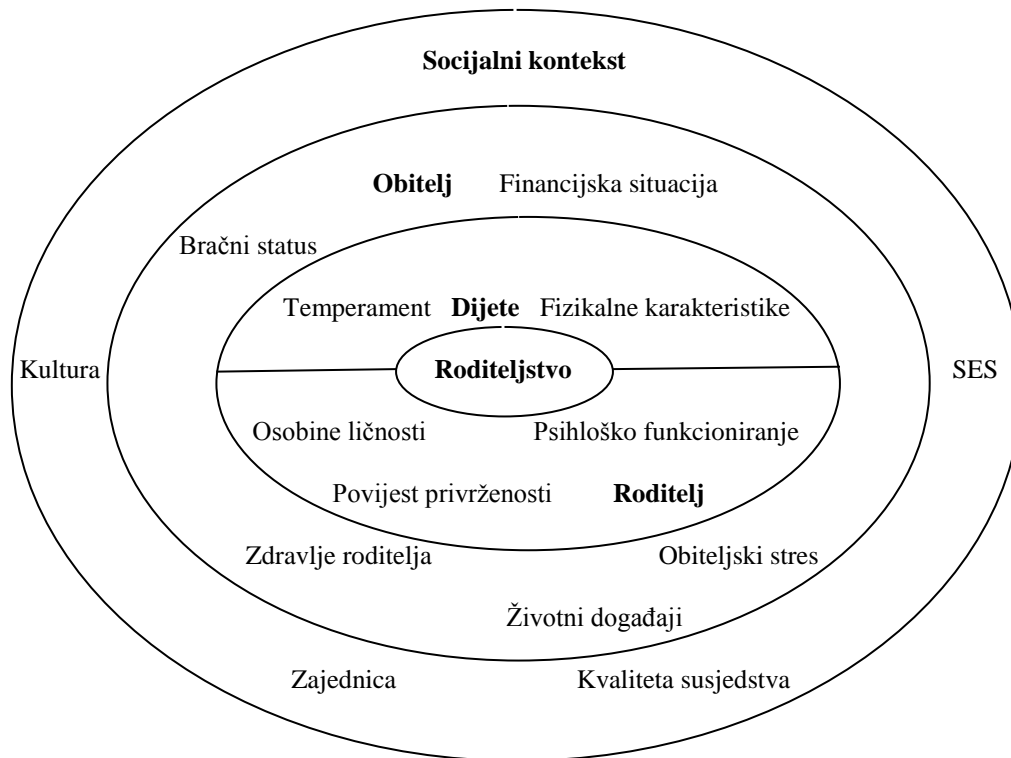
Roditeljski postupci se mogu najbolje razumjeti ako ih se sagleda unutar ograničenog socijalizacijskog područja poput akademskog uspjeha, neovisnosti ili suradnje s vršnjacima. Također, imaju direktan efekt na razvoj specifičnih karakteristika (vrijednosti, samopoštovanje) i ponašanja (akademski uspjeh, pravila ponašanja), to jest to su mehanizmi putem kojih roditelji direktno pomažu djeci da dostignu svoje ciljeve (Darling i Steinberg, 1993). S druge strane, roditeljski stilovi indirektno utječu na dječji razvoj putem roditeljskih postupaka i razvojnih ishoda te otvorenosti djece za socijalizacijom.

1.1.3 Ekološki model

Jedan od najutjecajnijih teorijskih pristupa u proučavanju roditeljstva je svakako ekološki model Uriea Bronfennbrennera (1977). Naglasak je stavljen na promatranju pojedinca u njegovom okruženju, odnosno roditeljstvo se promatra kao sklop međuviznih odnosa djeteta, roditelja i šire socijalnog okruženja (Macuka, 2010). U svojoj teoriji Bronfennbrenner (1977) navodi nekoliko okolinskih razina, a one su: mikrosustav, mezosustav, egzosustav i makrosustav. Utjecaj unutar i između sustava je dvosmjernan. Prva razina je neposredno okruženje (npr. škola, dom, radno mjesto) u kojem se pojedinac razvija te aktivno sudjeluje u svojoj ulozi (kćer, roditelj, učitelj, zaposlenik) (Bronfennbrenner, 1977). Mezosustav je skup raznih mikrosustava, uključuje veze i procese koji se događaju između okolina, a obuhvaćaju određeni trenutak u životu pojedinca (Bronfennbrenner, 1977). Egzosustav je produžetak mezosustava, a pritom obuhvaća druge neformalne i formalne socijalne strukture koje utječu na neposrednu okolinu osobe i time indirektno na njezin razvoj. Posljednji sustav je makrosustav, a sve što se odvija u prethodnim razinama je pod utjecajem kulture, vjerovanja, povijesnog trenutka i državne politike (Bronfennbrenner, 1977).

Luster i Okagaki (1993, prema Kotchick i Forehand, 2002) su na temelju ekološkog modela razvili teoriju ekologije roditeljstva. U središtu kruga se nalazi roditeljstvo, koje je okruženo s djetetovim i roditeljskim karakteristikama, poput temperamenta, osobina ličnosti i privrženosti. Sljedeća razina je obitelj koja je određena financijskim stanjem, obiteljskim stresom, životnim događajima, bolesti roditelja te bračnim statusom. Posljednja razina je

socijalni kontekst koja se sastoji od socioekonomskog statusa, zajednica, kvalitete susjedstva, kulture (Kotchick i Forehand, 2002).

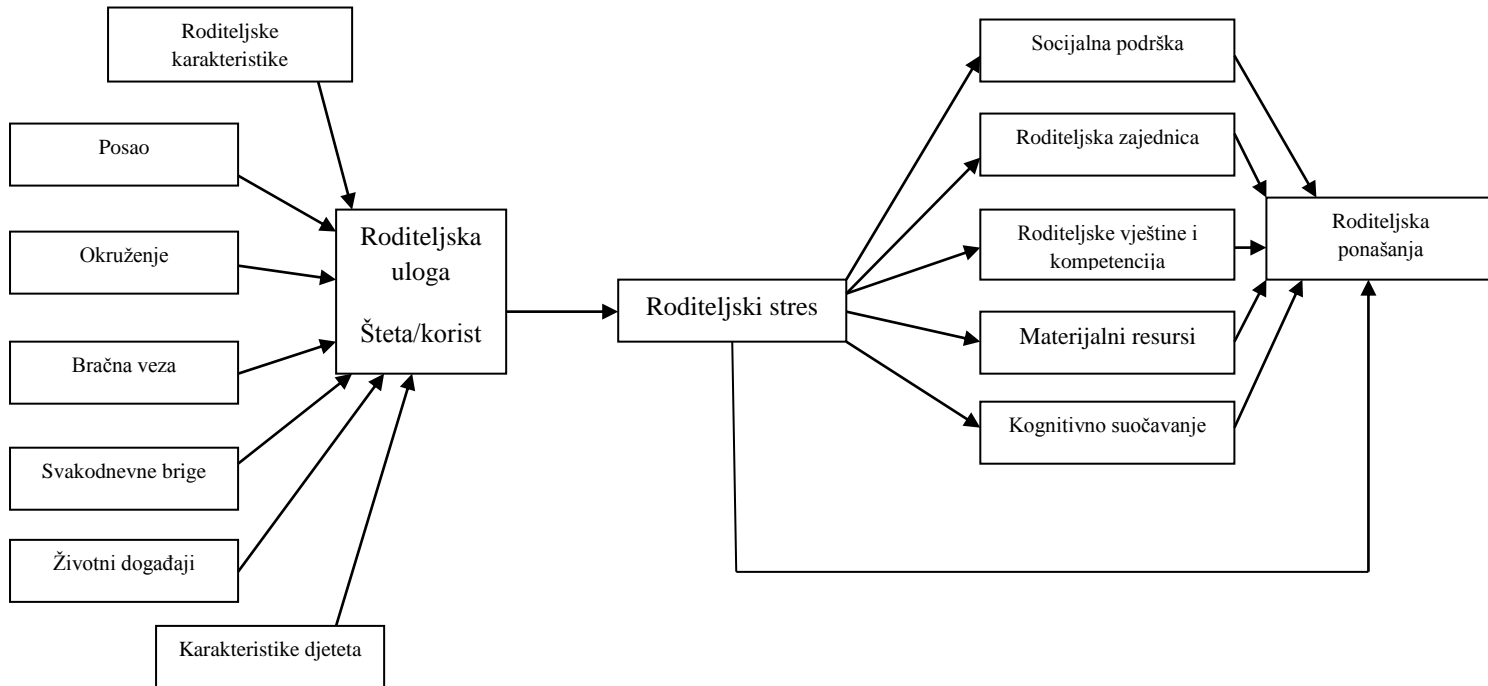

Slika 1. Ekologija roditeljstva (Luster i Okagaki, 1993, prema, Kotchick i Forehand, 2002)

1.1.4 Determinante roditeljskog ponašanja

Abidin (1992) ovim modelom uzima u obzir sociološke, razvojne, ekološke i bihevioralne faktore koji utječu na roditeljske postupke te prilagodbu djece. Roditeljska uloga u modelu se sastoji od seta vjerovanja i očekivanja, a služi kao moderator za središnje utjecaje. Odnosno, u središtu modela se nalazi roditeljski stres. Brojni izvori poput karakteristika roditelja i djeteta, poslovnih obaveza, okruženja, bračnog statusa, životnih događaja i svakodnevnih briga mogu uzrokovati stres kod roditelja (Abidin, 1992). Također, stres je rezultat predanosti roditeljskoj ulozi te se može sagledati kao motivacijska varijabla koja potiče i daje energiju da se iskoriste svi raspoloživi resursi kako bi se podržalo roditeljstvo (Abidin, 1992). Ovim modelom se bračno zadovoljstvo zamijenilo partnerskom zajednicom jer je njezin fokus na aspektima koji su direktno povezani s roditeljstvom. Pored

toga utjecaj na roditeljsko ponašanje ima socijalna podrška, roditeljske vještine i kompetencije, materijalni resursi i kognitivno suočavanje (Abidin, 1992).

Slika 2. Prikaz determinanti roditeljskog ponašanja (Abidin, 1992)

1.2. Obiteljski i roditeljski stres

Stres podrazumijeva emocionalni i ponašajni odgovor pojedinca na neugodan događaj (Crnic i Low, 2002). Dok je roditeljski stres psihološka reakcija na zahtjeve koje ta uloga iziskuje (Deater - Deckard, 1998). Za razumijevanje roditeljskih i obiteljskih procesa, stres ima jako važnu ulogu, odnosno roditeljstvo je okarakterizirano sa svakodnevnim izazovima i zahtjevima koji uključuju njihovo dijete (Crnic i Low, 2002). Upravo zato je roditeljstvo kompliciran proces jer uključuje stalnu brigu za djecu, poput čišćenja za djecom, manjak privatnosti i vremena za sebe, neznanje kako se nositi s nekim situacijama ili odgajati djecu (Crnic i Low, 2002). Način na koji će roditelji reagirati na određene događaje te hoće li ih percipirati kao stresne ovisi o više faktora poput osobina ličnosti, kvalitete braka, socijalne

podrške te roditeljskih uvjerenja (Deater - Deckard, 1998). Roditeljstvo je stresnije kada roditelji imaju manje znanja i kompetencija o zahtjevima roditeljstva te manje emocionalne i instrumentalne podrške (Deater - Deckard, 1998).

Istraživanje roditeljskog stresa je doživjelo jedno od najvećih napredaka kada je redefiniran stres kao konstrukt, to jest uključena je kognitivna procjena događaja (Lazarus, 1984). Također, kada su u obzir uzeti i svakodnevni stresori, a ne samo veliki životni događaji koji mogu biti izvor stresa kod roditelja (Kanner, Coyne, Schaefer i Lazaurus, 1981). Lazarus (1993) navodi da se stresni proces sastoji od četiri komponente: vanjski uzročnik, kognitivna procjena događaja, mehanizmi suočavanja te stresna reakcija. Određeni vanjski zahtjevi i pritisci kod velikog broja ljudi će izazvati stres, ali postoje individualne i grupne razlike u vrsti i stupnju reakcije (Lazarus i Folkman, 2004). Odnosno, kako će ljudi reagirati na neki stresni događaj ovisi o kognitivnoj procjeni koja je proces kategorizacije nekog vanjskog događaja s obzirom na to kakav je njegov utjecaj na dobrobit jedinke (Lazarus i Folkman, 2004). Nakon procjene slijedi suočavanje s datom situacijom. Mehanizmi suočavanja su definirani kao trajno promjenljivo kognitivno i ponašajno nastojanje da se izađe na kraju sa specifičnim vanjskim i/ili unutarnjim zahtjevima koji su procijenjeni kao opterećujući da nadilaze mogućnosti kojima osoba raspolaže (Lazarus i Folkman, 2004).

Postoje različite mjere roditeljskog stresa, a najčešće se koriste metode intervjua te upitnici. Međutim, jedna od najraširenijih mjera roditeljskog stresa je *Indeks roditeljskog stresa (Parenting Stress Index)* koji počiva na Abidinovom modelu determinanti roditeljskog ponašanja (Profaca i Arambašić, 2004). Model podrazumijeva da na roditeljstvo djeluju faktori koji proizlaze iz karakteristika roditelja i djeteta te kontekstualni i socijalni izvori stresa, podrške u kojima se odvija odnos roditelj djeteta (Abidin, 1992). Profaca i Arambašić (2004) su konstruirale *Upitnik izvora i intenziteta roditeljskog stresa* na hrvatskom uzorku, a pritom su ispravile metodološke nedostatke ranije navedenog upitnika. Odnosno, usmjerile su se na procjenu važnosti i značenje određenog izvora stresa te nisu uključivale kognitivnu procjenu. Dobiveno je 13 subskala koje se mogu svesti na tri šire skupine izvora roditeljskog stresa: karakteristike djeteta (zahtjevnost, neadaptiranost i zdravlje djeteta), interakciju roditelja s djetetom (neispunjena očekivanja, vezanost, discipliniranje i komunikacija s djetetom) te karakteristike roditelja i njegova socijalna mreža (nekompetencija, nedostatak podrške, ograničenja roditeljske uloge, odnosi sa supružnikom, materijalna situacija, zahtjevi roditeljskih uloga).

Karakteristike djeteta su faktor koji se javlja u brojnim teorijama kao determinanta roditeljstva te pritom ima veliki značaj u njegovu određenju, a s obzirom na to može biti i izvor stresa. Istraživanja pokazuju da roditelji čija djeca imaju zdravstvene probleme te poteškoće u razvoju doživljavaju intenzivniji stres (Anastopoulos, Guevremont, Shelton i DuPaul, 1992; Östberg, 1998; Weiss, 1991). Svakodnevne brige poput hranjenja, problemi sa spavanjem te ekscesivno plakanje su povezani s roditeljskim stresom kod majki male djece (Östberg, Hagekull i Wettergren, 1997). Mash i Johnston (1983) su svojim istraživanjem na uzorku majki pokazali da se iskazuju više razine stresa i nekompetencije kada su njihova djeca mlađa, a istovjetni rezultati su dobiveni i na uzorku djece s ADHD-om.

Faktori koje ispituje *Upitnik izvora i intenziteta roditeljskog stresa* imaju dijelom zajedničke osobine s izvorima stresa iz *Indeksa roditeljskog stresa* (Abidin, 1995 prema Profaca i Aramabašić, 2004). Međutim, dobiven je novi izvor stresa, a on podrazumijeva interakciju roditelj – dijete (Profaca i Aramabašić, 2004). Istraživanja su pokazala da stres koji se odvija tijekom svakodnevnih briga oko djeteta mogu dovesti do neefikasne obiteljske komunikacije (Belsky, Woodworth i Crnic, 1996). Svakodnevni izazovi roditeljstva poput konstantnog čišćenja dječjeg nereda, kada djeca ne slušaju te ne žele učiniti ono što se od njih traži, kada ne žele ići na vrijeme spavati te prekidaju odrasle razgovore ili često „cmizdre i cvile“ te brojne druge brige izazivaju stres kod roditelja (Crnic i Greenberg, 1990). Pored toga, kada roditelji doživljavaju snažan stres značajno manje vremena provode u optimalnoj komunikaciji što dovodi do lošijih razvojnih kompetencija kod djece (Crnic i Greenberg, 1990). Roditeljski stres je povezan i s razvojem nesigurne privrženosti kod djece (Jarvis i Creasey, 1991). Takav vid privrženosti utječe na veze koje osobe stvaraju u budućnosti (Bögels i Brechman – Toussaint, 2005).

Snažan stres je povezan s lošijim roditeljskim i obiteljskim funkcioniranjem (Crnic i Greenberg, 1990). Odnosno, Patterson (1983, prema Crnic i Greenberg, 1990) navodi da nisu samo djeca ta koja su pod direktnim rizikom zbog stresa nego i cijeli obiteljski sustav. Svakako tome pridonose niži socioekonomski status, samohrano roditeljstvo i nedostatak socijalne podrške (Crnic i Greenberg, 1990; Weinraub i Wolf, 1983). Niži socioekonomski status kod roditelja je povezan sa strožim i grubljim postupcima prema djeci (Pinderhughes, Dodge, Bates, Pettit i Zelli, 2000). Roditelji koji doživljavaju više razine stresa su negativniji u komunikaciji s djecom te su manje involvirani u njihovim svakodnevnim aktivnostima. Također, više koriste autoritarne odgojne postupke, što znači da su restriktivniji, koriste strože disciplinske mjere te pokazuju manje ljubavi i topline (Crnic, Gaze i Hoffman, 2005; McBride

i Mills, 1994). Djeca iz nekvalitetnih i nestabilnih brakova se u odrasloj dobi kada stupe u brak prema svome partneru odnose onako kako su opažali od svojih roditelja (Griffin, 1993). Imaju slabije razvijene socijalne kompetencije, što dovodi do brojnih poteškoća u komunikaciji s partnerom (Franz, McClelland i Weinberger, 1991).

Stresni događaji djeluju na bračnu kvalitetu, a samim time i na djecu jer roditelji postaju manje zaokupljeni njihovim razvojem i dobrobiti (Čudina-Obradović i Obradović, 2006). Dosta istraženo područje je sukob radne i obiteljske uloge, to jest obrađeno je štetno djelovanje na obiteljske procese te bračno i roditeljsko zadovoljstvo (Čudina-Obradović i Obradović, 2006). Istraživanja su pokazala da kada je povećan stres na poslu roditelji postaju manje dostupni svojoj djeci, postaju razdražljiviji, nestrpljiviji i više primjenjuju moć u svojim odgojnim postupcima (Čudina-Obradović i Obradović, 2006). Posao donosi sigurnost i ekonomske resurse koji su potrebni da bi obitelj kvalitetno funkcionirala. Međutim, faktori koji nepovoljno djeluju na djecu te općenito obitelj kao sustav su: izbjivanje iz kuće zbog rada (veliki broj sati odsutnosti), nezaposlenost, radna nesigurnost i ekonomski stres (Čudina-Obradović i Obradović, 2006). Također, gubitak posla je primjer događaja koji značajno potresa dotadašnje obiteljsko funkcioniranje (Britvić, 2010).

1.3. Roditeljski odgojni postupci

Roditeljski odgojni postupci se odnose na ponašanja koja roditelji prakticiraju, a određena su odgojnim ciljevima. Važno ih je promatrati unutar roditeljskih odgojnih stilova jer će isti postupci imati potpuno drugačije posljedice u toploj emocionalnoj okolini, za razliku od strogog i hladnog okruženja (Čudina-Obradović i Obradović, 2006). Postoji nekoliko različitih tipologija roditeljskih odgojnih stilova, ali svakako je najpoznatija podjela na autoritaran, autoritativan, permisivan i zanemarujući stil roditeljstva (Čudina-Obradović i Obradović, 2006). Početna podjela je podrazumijevala tri stila: autoritaran, autoritativan, permisivan jer je kao najvažniji element roditeljskog funkcioniranja uzet nadzor (Čudina-Obradović i Obradović, 2006). Maccoby i Martin (1983, prema Čudina-Obradović i Obradović, 2006) su proširili teoriju tako da su dodali dimenziju topline, a kombinacijom kontrole i topline dodan je još jedan roditeljski stil, a to je zanemarujući roditeljski stil. Autoritaran stil obuhvaća postupke visokih očekivanja i strogog nadzora djece, a pritom ne daju djeci dovoljno topline i ljubavi. S druge strane, autoritativan stil obuhvaća nadzor djece i postavljanje zdravih granica, ali se pruža ljubav i toplina. Jako nizak nadzor djece, ali

pružanje topline i potpore su obilježja permisivnog stila, a zanemarujući roditelji ne postavljaju nadzor niti iskazuju toplinu i potporu svojoj djeci (Čudina-Obradović i Obradović, 2006).

Leahy (1981) je u svojem istraživanju proučavao povezanost roditeljskih odgojnih postupaka, slike o sebi te moralnog rasuđivanja. Faktorskom analizom je dobio pet faktora koji objašnjavaju postupke očeva (utjeha i poticanje, kontrola i nadzor, prihvaćanje i harmoničnost, ambivalentnost prema djetetovoj autonomiji i nedopuštanje neovisnosti) te šest faktora za majke (utjeha i poticanje, prihvaćanje i harmoničnost, kontrola i kažnjavanje, autoritarnost, nametljivost i održavanje granica između djeteta i drugih). Na osnovu navedenog upitnika *Skala odgojnih postupaka (Child – Rearing Practices Report, Leahy, 1981)* je nastala hrvatska verzija upitnika *Skala roditeljskih postupaka (Profaca, 2002)*. Skala se sastoji od četiri faktora: prihvaćanje i harmoničnost, poticanje na samoaktualizaciju, autoritarnost i kažnjavanje. Prihvaćanje i harmoničnost podrazumijeva postupke kojima roditelji pokazuju prihvaćanje djetetovih reakcija i ponašanja. Razumiju njegove želje te ih usklađuju s djetetovim potrebama. Postupci poticanja na samoaktualizaciju jesu oni kojima roditelji ohrabruju svoju djecu da izraze i istraže svoj želje stavove i mogućnosti. Kao što je već ranije navedeno autoritarni postupci su oni koji uključuju visok nadzor djece te manjak topline. Posljednji aspekt odgojnih postupaka je kažnjavanje koji se odnosi na postupke fizičkog i psihičkog kažnjavanja djeteta kao negativna posljedica njegovog ponašanja (Profaca, 2002). U području stresa i roditeljskih postupaka Profaca (2002) je svojim istraživanjem utvrdila da majke i očevi koji doživljavaju intenzivniji stres koriste neadekvatne roditeljske postupke. Očevi i majke češće koriste autoritarne postupke. Nadalje, majke djecu manje potiču na samoaktualizaciju, a očevi ih češće kažnjavaju.

Pregledom literature je razvidno da roditeljski stres može modificirati način roditeljskog reagiranja u određenim situacijama. Roditelji koji doživljaju visoke razine stresa (Emery, 1982, prema Dix, 1991) te nemaju socijalnu podršku (Belsky, 1984) pokazuju značajne deficite u roditeljski postupcima, poput grubih i nedosljednih ponašanja. Odnosno, roditelji koji su pod stresom pribjegavaju neadekvatnijim postupcima (Profaca, 2002). Nadalje, brojni istraživači smatraju da su emocije izrazito važne u odgoju jer ugodne i neugodne emocije će različito oblikovati roditeljska ponašanja prema djeci. Odnosno, smatra se da neugodne emocije dovode do neosjetljivijih, zlostavljačkih i krutih odgojnih metoda (Ainsworth, Blehar, Waters i Wall, 1978, prema Dix, 1991). U kontrastu s tim, za ugodne emocije se smatra da će rezultirati strpljivošću, ranim vezanjem roditelja i djeteta, pružanjem

utjehe te poticanjem djece (Belsky, 1984). Istraživanja pokazuju da su snažne emocije svakodnevnica roditeljstva te se konflikti između djece i roditelja događaju od 3,5 do 15 puta u satu kod mladih obitelji (Dunn i Munn, 1985, prema Dix, 1991). Ugodne emocije su češće te se pojavljuje 2,5 puta više nego neugodne emocije. Nadalje, roditeljska toplina je povezana s povoljnim razvojnim ishodima za djecu, a neprijateljstvo s nepovoljnim. Iz toga razloga je važno uspješno osvještavanje izvora stresa i njihov utjecaj na odgojne postupke što može dovesti do primjerenih načina nošenja sa stresom kao i utjecaj na odgoj djece, a samim time i njihov kvalitetniji razvoj.

2. Cilj i problemi

Cilj ovog istraživanja bio je provjeriti odnos izvora roditeljskog stresa i nekih karakteristika obitelji s roditeljskim odgojnim postupcima.

U istraživanju su provjeravani sljedeći problemi:

1. Ispitati koji izvori stvaraju najveću razinu stresa kod roditelja.

Hipoteza: očekujemo da roditelji doživljavaju srednju do blagu razinu stresa (Deater-Deckard i Scarr, 1996; Lee i sur., 2009; Profaca, 2002; Profaca i Arambašić, 2004; Reitman, Currier i Stickle, 2002; Smojver-Ažić i Dorčić, 2010) te da će izvori koji stvaraju najviše stresa roditeljima biti vezanost za dijete, discipliniranje djeteta, zahtjevi drugih uloga te komunikacija s djetetom, a stresori najmanjeg intenziteta biti neispunjena očekivanja, neadaptiranost djeteta te manjak podrške (Profaca i Arambašić, 2004; Smojver-Ažić i Dorčić, 2010).

2. Ispitati koji su najčešći odgojni postupci roditelja.

Hipoteza: očekujemo da će najčešći postupci biti prihvaćanje i harmoničnost te poticanje na samoaktualizaciju. S obzirom na to da istraživanja pokazuju kako roditelji procjenjuju da potiču svoju djecu na samoaktualizaciju (Delale i Pećnik, 2010). Također, pokazano je da roditelji procjenjuju da su podržavajući i uključeni u odgoj svoje djece (Raboteg-Šarić i Pećnik, 2006).

3. Ispitati povezanost sociodemografskih faktora s procjenom intenziteta i izvora stresa kod roditelja

Hipoteza: očekujemo da će zahtjevnost djeteta i komunikacija s djetetom biti određena s dobi djeteta te brojem djece (Delale, 2011; Mash i Johnston, 1983; Östberg, Hagekull i Wettergren, 1997; Pinderhughes, Dodge, Bates, Pettit i Zelli, 2000; Warfield, 2005).

4. Ispitati doprinos socio-demografskih faktora objašnjenju odgojnih postupaka

Hipoteza: očekujemo da će žene iskazivati veće razine prihvaćanja i poticanja na samoaktualizaciju (Delale i Pećnik, 2010; Robinson, 1982) te da će mlađi roditelji te oni nižeg socioekonomskog statusa i obrazovanja iskazivati neadekvatnije postupke prema svojoj djeci (Brown, Cohen, Johnson i Salzinger, 1998; Pećnik, Radočaj i

Tokić, 2011; Pinderhughes i sur., 2000).

5. Ispitati doprinos različitih izvora roditeljskog stresa u objašnjenju roditeljskih odgojnih postupaka prema djeci

Hipoteza: očekujemo da će roditelji koji doživljavaju veće razine stresa češće koristiti autoritarne postupke te kažnjavanje prema djeci (Crnic, Gaze i Hoffman, 2005; Emery, 1982, prema Dix, 1991; McBride i Mills, 1994). Također, očekujemo da će zahtjevnost djeteta, komunikacija s djetetom i discipliniranje djeteta biti prediktori kažnjavanja te autoritarnih postupaka.

3. Metoda

3.1. Sudionici

U istraživanju je sudjelovalo 162 roditelja čija djeca imaju između dvije do šest godina, ali 14 sudionika je isključeno iz analize zbog neispunjavanja veće količine podataka u upitniku, što znači da je konačni broj sudionika bio 148. Uzorak je bio prigodan, a istraživanje je provedeno u tri zagrebačka vrtića (44,6% dječji vrtić Leptir, 31,1% dječji vrtić Grigora Viteza i 24,3% dječji vrtić Vrbik). Od ukupnog broja sudionika 123 je ženskog spola, a 25 muškog spola. Ukupna dob se kretala od 24 do 55 godina, pri čemu prosječna dob sudionika je iznosila 35,79 ($SD= 5,682$). Prosječna dob njihove djece je iznosila 3,75 godina ($SD=1,437$), a broj djece po obitelji je iznosio 2 ($SD=0,770$).

3.2. Instrumenti:

Za potrebe ovog istraživanja korištena su dva instrumenta te sociodemografska obilježja. Sociodemografska obilježja obuhvaćaju spol (1 - muško, 2 - žensko) i dob roditelja (broj godina), najviši završeni stupanj obrazovanja (1 - NKV, 2 - PKV, 3 - SSS, 4 - VŠS i 5 - VSS), radni (1 - zaposlen/a, 2 - nezaposlen/a) i bračni status (1 - neoženjen/neudana, 2 - oženjen/udana, 3 - udovac/ica i 4 - razveden/a), prihodi po članu obitelji (1 - 500 kn, 2 - 1500 kn, 3 - 2500 kn, 4 - 3500 kn, 5 - 4500 kn te 6 - 5500 kn) te spol roditelja i djece (1 - muško, 2 - žensko), dob djeteta (broj godina) i broj djece u obitelji.

Prvi instrument je *Upitnik izvora i intenziteta roditeljskog stresa* (Profaca i Arambašić, 2004). Upitnik se sastoji od 13 subskala: zahtjevnost, neadaptiranost, discipliniranje i zdravlje djeteta, neispunjena očekivanja, vezanost za dijete, komunikacija s djetetom, nekompetencija, nedostatak podrške, ograničenja roditeljske uloge, odnosi sa supružnikom, materijalna situacija i zahtjevi drugih uloga, a svaka subskala ima 5 čestica. Navedene subskale se mogu svesti na tri šire skupine: karakteristike djeteta (zahtjevnost, neadaptiranost i zdravlje djeteta), interakciju roditelja s djetetom (neispunjena očekivanja, vezanost, discipliniranje i komunikacija s djetetom) te karakteristike roditelja i njegova socijalna mreža (nekompetencija, nedostatak podrške, ograničenja roditeljske uloge, odnosi sa supružnikom, materijalna situacija, zahtjevi roditeljskih uloga). Svaka subskala se sastoji od pet tvrdnji, a odgovori se kreću od 0 (situacija mi nije teška, uznemirujuća i stresna) do 3 (situacija je za mene jako uznemirujuća, teška, stresna). Ukupni rezultat se formira kao zbroj skalnih vrijednosti, a kreće se u rasponu od 0 do 195, a viši rezultat ukazuje na veći intenzitet roditeljskog stresa. Profaca (2002) navodi koeficijente pouzdanosti za pojedinu skalu, a oni su (u zagradama se nalaze vrijednosti dobivene ovim istraživanjem): zahtjevnost djeteta .71 (.75), neadaptiranost djeteta .72 (.70), zdravlje djeteta .77 (.74), neispunjena očekivanja .77 (.71), vezanost za dijete .67 (.70), discipliniranje djeteta .70 (.72), komunikacija s djetetom .76 (.75), nekompetencija .78 (.79), nedostatak podrške .76 (.65), ograničenje roditeljske uloge .80 (.74), odnosi sa supružnikom .81 (.84), materijalna situacija .88 (.81) te zahtjevi drugih uloga .84 (.83).

Drugi instrument je *Skala roditeljskih odgojnih postupaka* (Profaca, 2002). Skala je nastala na osnovu modifikacije odgojnih postupaka (*Child - Rearing Practices Report*) čiji je autor Leahy (1981, prema Profaca i Arambašić, 2002). Navedena se skala sastoji od četiri subskale, a one su: prihvaćanje i harmoničnost, poticanje na samoaktualizaciju, autoritarnost i kažnjavanje. Skala se sastoji od 32 čestice, a sudionik na svaku tvrdnju određuje u kojoj mjeri se navedena tvrdnja odnosi na njega 0 (uopće se ne odnosi na mene) do 4 (u potpunosti se odnosi na mene). Međutim, samo 19 čestica je razvrstano u faktore, s obzirom na to da preostalih 13 čestica nije bio moguće svrstati u niti jedan navedeni faktor. U skladu s tim faktori prihvaćanje i harmoničnost, poticanje na samoaktualizaciju i autoritarnost imaju po pet čestica dok kažnjavanje se sastoji od četiri čestice (Profaca, 2002). Viši rezultat na određenoj subskali ukazuje da su prisutniji roditeljski postupci na koje se subskala odnosi. Cronbach alpha za pojedinu skalu iznosi: prihvaćanje i harmoničnost .71 (.82), poticanje na samoaktualizaciju .71 (.84), autoritarnost .59 (.56) te kažnjavanje .49 (.53).

3.3. Postupak

Istraživanje je provedeno tijekom travnja, svibnja i lipnja 2018. godine. Dječji vrtići su prigodno odabrani te su im poslani dopisi za odobravanje provođenja istraživanja u svrhu izrade diplomskog rada. Nakon što su dječji vrtići odobrili provedbu istraživanja dogovoreni su termini istraživanja. Neki vrtići su ponudili mogućnost prikupljanja sudionika tijekom roditeljskih sastanaka, dok drugi način prikupljanja je uključivao informiranje roditelja o istraživanju od strane odgojiteljica i psihologinje. U vrtićima Leptir i Vrbik je istraživanje provedeno na roditeljskim sastancima, to jest grupno, a u vrtiću Grigor Vitez su roditelji informirani od strane djelatnika te su upitnike ispunjavali doma. Svaki upitnik je uključivao detaljnu uputu koja je sudionike informirala o tome da je sudjelovanje u potpunosti anonimno, dobrovoljno te da mogu odustati u bilo kojem trenutku. Također, objašnjeno je kako ispunjavati pojedini upitnik te kako se kreće skala odgovora. Navedeno je da će se dobiveni rezultati analizirati na grupnoj razini, a osim toga naveden je broj mobitela i e-mail adresa istraživačice za sva dodatna pitanja. Također, da uvid u rezultate mogu dobiti po završetku istraživanja. S obzirom na to da nisu utvrđene statistički značajne razlike u istraživanim varijablama kada se uzme u obzir način prikupljanja sudionika, smatramo da je opravdano sve podatke analizirati zajedno.

4. Rezultati

Rezultati su organizirani sukladno redoslijedu istraživačkih pitanja te počinju s istraživanjem općenitih razlika u intenzitetu izvora stresa te učestalosti roditeljskih postupaka, koje se zatim detaljnije određuju u kontekstu socio-demografskih varijabli roditelja, dok je na samom kraju prikazan odnos pojedinih izvora stresa i roditeljskih postupaka. Prije same primjene inferencijalno-statističkih postupaka, iz uzorka su isključeni aberantni rezultati sudionika pomoću Mahalanobisovog statistika, koji ukazuje na vjerojatnost pojavljivanja pojedinog rezultata u multivarijatnom prostoru određenom istraživanim varijablama. Pritom su iz istraživanja isključeni svi sudionici koji nisu dali odgovore na sve čestice uključene u promatrane dimenzije ($n = 4$) te sudionici vjerojatnost pojave čijih rezultata je bila manja od 1%, odnosno prelazila graničnu vrijednost Mahalanobisovog statistika za tu vjerojatnost ($\chi^2(17) = 33,409$). Time je uzorak smanjen na 135 sudionika, čiji su rezultati korišteni u daljnjim obradama podataka.

Intenzitet izvora stresa i učestalost roditeljskih postupaka

S ciljem provjere učestalosti pojedinih postupaka i intenziteta pojedinih izvora stresa, provedene su dvije univarijatne ANOVA-e ponovljenih mjerenja. Prije njihove provedbe, provjerene su praktične pretpostavke spomenutog postupka, čija je zadovoljenost dijelom vidljiva i iz sljedeće tablice.

Tablica 1. Prikaz deskriptivnih podataka varijabli intenziteta roditeljskog stresa i roditeljskih postupaka

	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>min</i>	<i>max</i>	<i>Z</i> _{asim}	K-S test	
						Statistik	<i>p</i>
<i>Intenzitet roditeljskog stresa</i>							
Zahtjevnost djeteta	4,13	3,00	0	13	2,90	0,117	< 0,001
Neadaptiranost djeteta	3,11	2,70	0	12	4,29	0,161	< 0,001
Zdravlje djeteta	2,59	3,01	0	12	5,79	0,204	< 0,001
Neispunjena očekivanja	2,63	2,40	0	11	3,99	0,167	< 0,001
Vežanost za dijete	5,02	2,96	0	14	2,77	0,108	0,001
Discipliniranje djeteta	4,28	2,75	0	12	2,13	0,108	0,001
Komunikacija s djetetom	4,48	2,87	0	14	2,54	0,112	< 0,001
Nekompetencija	2,93	2,77	0	11	4,12	0,164	< 0,001
Nedostatak podrške	2,96	2,57	0	11	3,80	0,142	< 0,001
Ograničenja roditeljske uloge	3,71	2,90	0	12	2,22	0,123	< 0,001
Odnosi sa supružnikom	3,98	3,19	0	15	3,33	0,109	< 0,001
Materijalna situacija	2,60	2,90	0	11	5,22	0,204	< 0,001
Zahtjevi drugih uloga	3,88	3,35	0	14	2,96	0,137	< 0,001
<i>Roditeljski postupci</i>							
Prihvatanje i harmoničnost	17,30	2,58	0	20	-7,76	0,199	< 0,001
Autoritarnost	8,37	3,91	0	18	0,61	0,115	< 0,001
Poticanje na samoaktualizaciju	16,99	2,89	0	20	-9,25	0,149	< 0,001
Kažnjavanje	7,24	2,51	0	14	0,64	0,114	< 0,001

Tablica 1., uz naznake o potencijalnim razlikama, ukazuje i na problem odstupanja raspodjela rezultata roditelja na ljestvicama izvora stresa i roditeljskih postupaka od normalne

distribucije. Dok rezultati Kolmogorov-Smirnov testa uz Lillifors korekciju ukazuju na odstupanja od normalnosti, koeficijenti asimetrije ih nadopunjuju. Razvidno je da se kod varijabli izvora stresa radi o pozitivno asimetričnim raspodjelama (svi $z > 1,96$; $p < ,05$), što označava da većina sudionika zapravo izražava rezultate stresa koji su ispod polovice ljestvice te bi se mogli ugrubo okarakterizirati kao stres slabijeg intenziteta. Isti rezultati ukazuju na negativnu asimetriju distribucije rezultat sudionika za odgojne postupke prihvatanja i harmoničnosti ($z = -7,76$, $p < ,001$) te poticanja na samoaktualizaciju ($z = -9,25$, $p < ,001$), dok su u slučaju autoritarnosti ($z = 0,61$, $p > ,05$) i kažnjavanja ($z = 0,64$, $p > ,05$) raspodjele simetrične. Unatoč navedenim odstupanjima, valja uzeti u obzir i to da je ANOVA robusna na devijacije zavisnih varijabli od predviđene normalnosti ukoliko je broj sudionika po skupinama dovoljno velik i podjednak, a varijance su homogene (Howell, 1997). Budući da se radi o nacrtima unutar sudionika, broj sudionika po skupinama je nužno podjednak, a već vizualnom inspekcijom tablice 1. vidljivo je da nema ni većih odstupanja u standardnim devijacijama te se ona utvrđena ne mogu proglasiti statistički značajnim.

Ipak, provjera sfericiteta ukazala je na značajna odstupanja od šireg preduvjeta homogenosti varijanci raspodjela rezultata za izvore stresa, odnosno preduvjeta vezane simetrije matrice varijanci i kovarijanci koji je provjeren pomoću Mauchlyjevog testa sfericiteta ($\chi^2(77) = 303,921$; $p < .001$). Budući da se procijenjena veličina odstupanja kretala oko granične ($,74 < \epsilon < ,80$), u obzir su uzeti rezultati konzervativnije, Greenhouse-Geisser korekcije rezultata. Takvi su rezultati ukazali na postojanje značajnih razlika u intenzitetu pojedinih izvora stresa kod roditelja ($F(8,85, 1185,44) = 22,099$, $p < ,001$), pri čemu je razlikama u izvoru stresa objašnjeno 14,2% varijance stresa. T-testovi uz Bonferronijevu korekciju razine značajnosti primijenjeni su s ciljem ocrtavanja razlika između pojedinih aritmetičkih sredina. Zbog opsežnosti dobivenih rezultata i složenosti utvrđenih obrazaca, tablica s pojedinačnim usporedbama različitih izvora stresa nije prikazana ovdje i nalazi se na kraju rada (tablica 13.). Ono što se iz difuznih obrazaca značajnih razlika nazire jest da je glavni izvor roditeljskog stresa vezanost za dijete ($M = 5,02$), praćen komunikacijom s djetetom ($M = 4,48$), discipliniranjem djeteta ($M = 4,28$) te njegovom zahtjevnosti ($M = 4,13$). Na drugoj strani kontinuuma, stresorima najnižeg intenziteta procijenjeni su neispunjena očekivanja ($M = 2,63$), materijalna situacija ($M = 2,60$) te zdravlje djeteta ($M = 2,59$).

U pogledu sfericiteta, slično kao i u prethodnom primjeru se pokazalo i kod roditeljskih postupaka ($\chi^2(5) = 88,315$; $p < .001$), te je, s obzirom na veličinu odstupanja ($,71 <$

$\varepsilon < ,73$) ponovno primijenjena konzervativnija procjena značajnosti razlika. Njome je utvrđeno postojanje razlika u učestalosti primijenjenih roditeljskih postupaka ($F(2,14, 287,01) = 521,654, p < ,001$), kojima je objašnjeno čak 79,6% varijabiliteta u postupcima.

Tablica 2. Usporedbe aritmetičkih sredina pojedinih roditeljskih postupaka uz Bonferronijevu korekciju razine značajnosti

(I) Roditeljski postupci	(J) Roditeljski postupci	Razlika aritmetičkih sredina (I-J)	Standardna pogreška	<i>p</i>
	Autoritarnost	8,93	,40	<,001
Prihvatanje i harmoničnost	Poticanje na samoaktualizaciju	,31	,20	,741
	Kažnjavanje	10,07	,30	<,001
Autoritarnost	Poticanje na samoaktualizaciju	-8,62	,41	<,001
	Kažnjavanje	1,13	,34	,006
Poticanje na samoaktualizaciju	Kažnjavanje	9,76	,32	<,001

Kao što je vidljivo iz tablice 1., najčešći su i podjednako česti postupci prihvatanja i harmoničnosti ($M = 17,30$) te poticanja na samoaktualizaciju ($M = 16,99$), dok su autoritarni postupci rjeđi ($M = 8,37$), a postupci kažnjavanja najrjeđi ($M = 7,24$).

Određenost intenziteta stresa i roditeljskih postupaka sa socio-demografskim faktorima

Prije provedbe regresijskih analiza, izračunata je matrica korelacija kako bi se provjerilo o kakvom se kovariranju među proučavanim varijablama radi. Budući da se radi o velikom broju usporedbi ($k = 119$), kao granična vrijednost odabrana je vjerojatnost od $\alpha = ,001$ s ciljem zaštite od nekontroliranog povećanja vjerojatnosti pogreške tipa I (Howell, 1997).

Tablica 3. Kendall tau koeficijenti korelacija između izvora stresa, roditeljskih postupaka te socio-demografskih obilježja sudionika

	Spol roditelja	Dob roditelja	Stručna sprema	Spol djeteta	Dob djeteta	Broj djece	Prihodi po članu obitelji
<i>Izvori stresa</i>							
Zahtjevnost djeteta	,02	-,15	,02	,04	-,26*	-,10	,03
Neadaptiranost djeteta	,08	-,14	,02	-,02	-,13	-,08	-,04
Zdravlje djeteta	-,05	-,05	,03	-,07	-,15	-,13	,01
Neispunjena očekivanja	-,07	-,03	-,01	,07	,00	-,05	-,05
Vežanost za dijete	,10	-,12	-,01	-,06	-,17	-,08	-,01
Discipliniranje djeteta	,05	-,11	,09	,04	-,18*	-,08	,02
Komunikacija s djetetom	,06	-,14	,10	-,04	-,17	-,10	,05
Nekompetencija	,00	-,05	-,02	-,02	-,12	-,08	-,06
Nedostatak podrške	,04	-,12	-,01	-,10	-,19*	-,02	,03
Ograničenja rod. uloge	,12	-,11	,04	-,04	-,12	-,07	,04
Odnosi sa supružnikom	,06	-,03	,06	,03	-,10	-,11	,00
Materijalna situacija	,02	-,12	-,12	-,01	-,03	,05	-,13
Zahtjevi drugih uloga	-,03	-,09	,05	-,08	-,05	-,05	,07
<i>roditeljski postupci</i>							
Prihvatanje i harmoničnost	,07	,12	,13	,06	,05	-,04	,06
Autoritarnost	,09	-,08	-,02	-,07	-,06	,02	-,09
Poticanje na samoaktualizaciju	-,16	,20*	,08	,00	,10	-,09	,17
Kažnjavanje	,12	-,17*	-,08	-,15	-,05	-,06	,00

Napomena: * $p < ,001$

Tablica 3. pokazuje dosta oskudno kovariranje među promatranim varijablama, koje se uglavnom kreće oko niskih i jedva značajnih vrijednosti. Oskudnost navedenih koeficijenata, koji ni u najboljem slučaju ne objašnjavaju više od 7% zajedničke varijance, ukazuju da regresijskim analizama u nastavku ne može biti utvrđen velik broj značajnih socio-demografskih prediktora izvora roditeljskog stresa te roditeljskih postupaka.

Socio-demografske varijable i izvori stresa

Kako bi se provjerila određenost intenziteta pojedinih aspekata stresa socio-demografskim faktorima, primijenjene su linearne regresije s varijablama stresa kao kriterijima, a dobi roditelja, dobi djeteta, spola roditelja, spola djeteta, roditeljevog stupnja obrazovanja, broja djece u obitelji te prihoda po članu kućanstva kao prediktorima.

Tablica 4. Sažeci ANOVA modela kojima se provjeravala efikasnost socio-demografskih prediktora varijabli intenziteta roditeljskog stresa

	<i>F</i>	<i>df1</i>	<i>df2</i>	<i>p</i>
Zahtjevnost djeteta	2,73	7	125	,01
Neadaptiranost djeteta	1,56	7	125	,15
Zdravlje djeteta	,84	7	125	,56
Neispunjena očekivanja	,39	7	125	,90
Vežanost za dijete	1,86	7	125	,08
Discipliniranje djeteta	1,59	7	125	,15
Komunikacija s djetetom	1,92	7	125	,07
Nekompetencija	,63	7	125	,73
Nedostatak podrške	1,75	7	125	,10
Ograničenja roditeljske uloge	1,19	7	125	,31
Odnosi sa supružnikom	0,47	7	125	,85
Materijalna situacija	,98	7	125	,45
Zahtjevi drugih uloga	1,01	7	125	,43

Kao što tablica 4. jasno ukazuje, socio-demografski prediktori nisu relevantni za predviđanje nijednog od aspekata roditeljskog stresa izuzev zahtjevnosti djeteta ($F(7, 125) = 2,73$, $p < ,05$). Stoga se daljnja razrada njihove prediktivnosti bazirala na tom aspektu roditeljskog stresa.

Tablica 5. Regresijski koeficijenti socio-demografskih varijabli uključeni u predviđanje zahtjevnosti djeteta kao izvora roditeljskog stresa

	<i>B</i>	Standardna pogreška	β	<i>t</i>	<i>p</i>	<i>R</i>	<i>R</i> ²
						,36*	,13
(Konstanta)	8,68	2,94		2,95	,004		
Spol roditelja	-,26	,74	-,03	-,35	,726		
Dob roditelja	-,10	,05	-,19	-1,82	,071		
Stručna sprema	-,06	,29	-,02	-,20	,841		
Spol djeteta	,76	,54	,13	1,42	,157		
Dob djeteta	-,57	,19	-,27	-3,01	,003		
Broj djece	-,11	,36	-,03	-,30	,768		
Prihodi po članu obitelji	,21	,21	,10	1,02	,312		

Napomena: $*(F(7, 125) = 2,73, p < ,05)$

Pregledom pojedinačnih regresijskih koeficijenata utvrđuje se da je jedini prediktor zahtjevnosti djeteta zapravo njegova dob ($\beta = -,27, p = ,003$). Također, dobiveni rezultati pokazuju nisku pozitivnu povezanost prediktora sa zahtjevnosti djeteta ($R=0,36$), što je razvidno iz tablice 3. Proporcija objašnjene varijance zahtjevnosti djeteta kao izvora roditeljskog stresa iznosi 13% ($R^2=0,13$).

Socio-demografske varijable i roditeljski postupci

Kako bi se provjerila određenost roditeljskih postupaka socio-demografskih faktorima, također su primijenjene linearne regresije s varijablama roditeljskih postupaka kao kriterijima, a dobi roditelja, dobi djeteta, spola roditelja, spola djeteta, roditeljevog stupnja obrazovanja, broja djece u obitelji te prihoda po članu kućanstva.

Tablica 6. Sažeci ANOVA modela kojima se provjeravala efikasnost socio-demografskih prediktora roditeljskih postupaka

	<i>F</i>	<i>df1</i>	<i>df2</i>	<i>p</i>
Prihvaćanje i harmoničnost	2,25	7	125	,03
Autoritarnost	0,54	7	125	,81
Poticanje na samoaktualizaciju	2,79	7	125	,01
Kažnjavanje	1,58	7	125	,15

Socio-demografske varijable, kao što sugerira tablica 6., pokazale su se prediktorima prihvaćanja i harmoničnosti ($F(7, 125) = 2,25, p < ,05$) te poticanja na samoaktualizaciju ($F(7, 125) = 2,79, p < ,05$), vezano uz koje se provodila daljnja analiza, prikazana u nastavku.

Tablica 7. Regresijski koeficijenti socio-demografskih varijabli kao prediktora prihvaćanja i harmoničnosti

	<i>B</i>	Standardna pogreška	β	<i>t</i>	<i>p</i>	<i>R</i>	<i>R</i> ²
						,34*	,11
(Konstanta)	8,55	2,55		3,35	,001		
Spol roditelja	1,61	,65	,24	2,48	,01		
Dob roditelja	,12	,05	,27	2,55	,01		
Stručna sprema	,39	,25	,15	1,56	,12		
Spol djeteta	-,20	,47	-,040	-,44	,66		
Dob djeteta	,07	,17	,04	,40	,69		
Broj djece	-,18	,31	-,05	-,60	,57		
Prihodi po članu obitelji	,09	,18	,05	,46	,64		

Napomena: * $F(7, 125) = 2,25, p < ,05$

Prema rezultatima regresijske analize (tablica 7.), prihvaćanje i harmoničnost moguće je predviđati pomoću spola roditelja ($\beta = ,24, p = ,01$) te njegove dobi ($\beta = ,27, p = ,01$), pri čemu žene i stariji roditelji iskazuju više razine prihvaćanja od muškaraca i mlađih roditelja. Pored toga, iz tablice 7. je vidljivo da proporcija objašnjene varijance prihvaćanja i harmoničnosti iznosi 11% ($R^2=0,11$).

Tablica 8. Regresijski koeficijenti socio-demografskih varijabli kao prediktora poticanja na samoaktualizaciju

	<i>B</i>	Standardna pogreška	β	<i>t</i>	<i>p</i>	<i>R</i>	<i>R</i> ²
						,37*	,14
(Konstanta)	10,70	2,83		3,78	<,001		
Spol roditelja	,29	,72	,04	,41	,68		
Dob roditelja	,14	,05	,27	2,62	,01		
Stručna sprema	,21	,28	,07	,76	,45		
Spol djeteta	-,64	,52	-,11	-1,24	,22		
Dob djeteta	,15	,18	,07	,82	,412		
Broj djece	-,29	,35	-,08	-,85	,40		
Prihodi po članu obitelji	,25	,20	,13	1,24	,22		

Napomena: $F(7, 125) = 2,79, p < ,05$

U kontekstu poticanja na samoaktualizaciju, rezultati ukazuju na dob roditelja ($\beta = ,27, p = ,01$) kao njezin jedini prediktor (tablica 8.). Što znači da stariji roditelji iskazuju više razine poticanja na samoaktualizaciju u odnosu na mlađe roditelje. Nadalje, količina objašnjene varijance poticanja na samoaktualizaciju je 14% ($R^2=0,14$).

Izvori stresa i roditeljski postupci

Prije provedbe regresijskih analiza, izračunate su korelacije između varijabli izvora stresa i roditeljskih postupaka kako bi se provjerila opravdanost planiranih regresijskih postupaka. Zbog velikog broja usporedbi, kao granična razina značajnosti također je uzeta vjerojatnost pojave rezultata od $\alpha = ,001$.

Tablica 9. Pearson r koeficijenti korelacija između izvora roditeljskog stresa (u redcima) i roditeljskih postupaka (u stupcima)

	Prihvaćanje i harmoničnost	Autoritarnost	Poticanje na samoaktualizaciju	Kažnjavanje
Roditeljski stres ukupno	-.06	,15	-,02	,32**
Zahtjevnost djeteta	-,11	,07	-,05	,25
Neadaptiranost djeteta	-,13	,16	-,09	,25
Zdravlje djeteta	-,14	,00	-,09	,15
Neispunjena očekivanja	-,24	,08	-,13	,18
Vežanost za dijete	-,06	,11	-,04	,14
Discipliniranje djeteta	-,11	,20	-,14	,36*
Komunikacija s djetetom	-,06	,14	-,09	,36*
Nekompetencija	-,21	,13	-,14	,23
Nedostatak podrške	-,19	,12	-,04	,24
Ograničenja roditeljske uloge	-,09	-,03	-,03	,17
Odnosi sa supružnikom	-,05	,01	,02	,12
Materijalna situacija	-,14	,11	-,04	,17
Zahtjevi drugih uloga	-,11	,11	-,03	,18

Napomena: * $p < ,001$

Tablica 9. sugerira da se radi o slabom kovariranju između proučavanih varijabli, pri čemu jedino vrijednosti korelacija između kažnjavanja i discipliniranja djeteta ($r = ,36$, $p < ,001$) te komunikacije s djetetom ($r = ,36$, $p < ,001$) postižu umjerene vrijednosti. Stoga se, kao i kod prethodnih regresijskih analiza, ne očekuje visoka prediktivnost modela niti velik broj značajnih prediktora. Međutim, kada se sagleda ukupni roditeljski stres, iz tablice 9. je razvidna umjerena povezanost s kažnjavanjem ($r = ,32$, $p < ,001$). Odnosno, veće razine stresa kod roditelja dovode do češće upotrebe postupaka kažnjavanja. Nadalje, više razine stresa u komunikaciji s djetetom dovode do učestalijeg kažnjavanja ($r = ,36$, $p < ,001$).

Tablica 10. Sažeci ANOVA modela kojima se provjeravala efikasnost izvora stresa kao prediktora roditeljskih postupaka

	<i>F</i>	<i>df1</i>	<i>df2</i>	<i>p</i>
Prihvatanje i harmoničnost	1,09	13	121	,38
Autoritarnost	1,61	13	121	,09
Poticanje na samoaktualizaciju	0,63	13	121	,82
Kažnjavanje	1,92	13	121	,03

Prema ANOVA modelima, pokazalo se da izvori stresa jedino određuju roditeljske postupke kažnjavanja ($F(13, 121) = 1,92, p < ,05$), stoga su u nastavku prikazani koeficijenti regresije izračunati samo u kontekstu tog roditeljskog postupka.

Tablica 11. Regresijski koeficijenti varijabli izvora roditeljskog stresa kao prediktora roditeljskih postupaka kažnjavanja

	<i>B</i>	Standardna pogreška	β	<i>t</i>	<i>p</i>	<i>R</i>	<i>R</i> ²
						,41*	,17
(Konstanta)	5,78	0,49		11,75	<,001		
Zahtjevnost djeteta	-,11	,13	-,14	-,85	,340		
Neadaptiranost djeteta	,02	,15	,02	,10	,92		
Zdravlje djeteta	-,08	,10	-,10	-,82	,46		
Neispunjena očekivanja	,08	,14	,08	,60	,55		
Vežanost za dijete	-,03	,10	-,03	-,26	,79		
Discipliniranje djeteta	,25	,15	,28	1,74	,08		
Komunikacija s djetetom	,24	,15	,28	1,60	,11		
Nekompetencija	-,07	,14	-,08	-,52	,60		
Nedostatak podrške	,16	,13	,16	1,23	,22		
Ograničenja roditeljske uloge	-,02	,12	-,03	-,18	,86		
Odnosi sa supružnikom	-,11	,10	-,14	-1,12	,26		
Materijalna situacija	,01	,10	,01	,08	,94		
Zahtjevi drugih uloga	,02	,10	,03	,21	,83		

Napomena: * $F(13, 121) = 1,92, p < ,05$

Suprotno rezultatima očitanim iz tablice sažetaka ANOVA modela, tablica 11. ukazuje da zapravo nijedan od izvora stresa zasebno ne predviđa postupke kažnjavanja te postoji mogućnost da se radi o pogrešci tipa I. No, ukoliko se uzmu u obzir rezultati prikazani u tablici interkorelacija (tablica 14., koja se nalazi u prilogu) koji ukazuju na izrazito visoku povezanost discipliniranja djeteta s komunikacijom s djetetom ($r = ,81, p < ,001$), nazire se i mogućnost da je efekt zajedničke dimenzije koji se nalazi u pozadini navedenih dviju varijabli zapravo taj koji predviđa postupke kažnjavanja te se on u ovakvom modelu poništava. Stoga je dodatno provedena hijerarhijska regresijska analiza kako bi se navedena hipoteza i provjerila. Iako je model bio značajan i kad je u analizu kao prediktor kažnjavanja bila uvrštena samo varijabla komunikacija s djetetom ($F(1, 133) = 20,24, p < ,001$) i kad joj je

dodana i varijabla discipliniranje ($F(2, 132) = 11,05, p < ,001$), vidljiv je pad u njegovoj efikasnosti koji sugerira da je dodavanje druge varijable bilo suvišno. Također, količina protumačene varijance roditeljskih postupaka kažnjavanja iznosi 17% ($R^2=0,17$).

Tablica 12. Rezultati hijerarhijske regresije kažnjavanja pomoću varijable komunikacije s djetetom u prvom koraku te dodavanjem discipliniranja djeteta u drugom koraku

Model		<i>B</i>	Standardna pogreška	β	<i>t</i>	<i>p</i>	<i>R</i>	<i>R</i> ²	ΔR
							,36	,13	
1	(Konstanta)	5,81	0,38		15,47	<,001			
	Komunikacija s djetetom	0,32	0,07	,36	4,50	<,001			
							,38	,14	,01
2	(Konstanta)	5,68	0,39		14,64	<,001			
	Komunikacija s djetetom	0,19	0,12	,21	1,54	,13			
	Discipliniranje djeteta	0,17	0,13	,18	1,32	,19			

Tablica 12. potvrđuje navedene sumnje te jasno pokazuje da interkorelacija varijabli komunikacije s djetetom i discipliniranja djeteta, koja je na granici multikolinearnosti, zamagljuje njihov efekt kad se zajedno nalaze u modelu te je s ciljem predviđanja postupaka kažnjavanja sasvim dovoljno uvrstiti samo jednu od njih.

5. Rasprava

Cilj ovog istraživanja bio je istražiti roditeljski stres i karakteristike obitelji kao odrednice roditeljskih odgojnih postupaka. Ispitati koji izvori stvaraju najveću razinu stresa kod roditelja te koji su najčešći odgojni postupci prema djeci. Također, željeli smo ispitati povezanost socijalnih i okolinskih faktora s procjenom intenziteta i izvora stresa kod roditelja te po kojim karakteristikama se razlikuju roditelji s obzirom na odabir odgojnih postupaka.

5.1. Izvori stresa kod roditelja

Prvi problem ovog istraživanja bio je ispitati koji izvori stvaraju najveću razinu stresa kod roditelja. Pregledom ranijih istraživanja, očekivali smo da roditelji doživljavaju srednju do blagu razinu stresa (Deater-Deckard i Scarr, 1996; Lee i sur., 2009; Profaca, 2002; Profaca i Arambašić, 2004; Reitman, Currier i Stickle, 2002; Smojver-Ažić i Dorčić, 2010). Dobiveni rezultati su u skladu s početnim očekivanjima. Ovim istraživanjem je pokazano da roditelji čija djeca pohađaju zagrebačke vrtiće iskazuju stres slabijeg intenziteta. U skladu s tim roditeljska uloga sveukupno gledajući predstavlja pozitivno iskustvo (Deater-Deckard, 1998), ali ju karakteriziraju stresni događaji i svakodnevne brige koje izazivaju stres roditeljima, ali prethodna istraživanja pokazuju kako su to niže razine stresa. Za razliku od roditelja čija djeca se tipično razvijaju, roditelji čija djeca imaju poteškoće u razvoju, probleme u ponašanju te zdravstvene probleme iskazuju više razine stresa (Davis i Carter, 2008; Östberg, 1998; Shaw, Winslow, Owens i Hood, 1998). Također, pregledom pojedinačnih stresora evidentno je da roditelji doživljavaju blagi do umjereni stres po izvoru, što je u skladu s istraživanjem koje je provela Profaca (2002).

S obzirom na prethodna istraživanja očekivali smo da će izvori koji stvaraju najviše stresa roditeljima biti vezanost za dijete, discipliniranje djeteta te komunikacija s djetetom (Delale, 2011; Profaca i Arambašić, 2004; Smojver-Ažić i Dorčić, 2010). Također, istraživanja pokazuju da kod očeva najveću razinu stresa izazivaju zahtjevi drugih uloga (npr. posao, obaveze zbog kojih roditelj nema toliko vremena posvetiti se svojem djetetu) (Profaca i Arambašić, 2004; Smojver-Ažić i Dorčić, 2010). U skladu s očekivanjima, ovim istraživanjem je pokazano da izvori koji stvaraju najviše razine stresa kod roditelja jesu vezanost za dijete, komunikacija s djetetom, discipliniranje djeteta te njegova zahtjevnost. Navedeni izvori koji stvaraju najviše stresa roditeljima pripadaju domeni karakteristika djeteta te interakcija roditelj – dijete. Također, kroz razne teorije karakteristike djeteta ogledaju se kao potencijalan izvor stresa (Abidin, 1992; Belsky, 1984). Ponašanja i emocionalne

dispozicije djece su karakteristike oko kojih se roditelji svaki dan angažiraju te pružaju kontekst koji je važan za roditeljski stres (Crnic i Low, 2002). Stoga ne začuđuje da je istraživanjem dobiveno kako te domene izazivaju najvišu razinu stresa kod roditelja. Djeca koja imaju karakteristike teškog temperamenta poput neugodnih raspoloženja, visoke reaktivnosti te se teže prilagođavaju dovode do negativnijeg obiteljskog okruženja (Crnic i Low, 2002). Također, roditeljstvo je kompliciran proces osobito zbog kompleksnosti razvojnih procesa, heterogenosti u karakteristikama djeteta te konstantnim zahtjevima za brigom (Crnic i Low, 2002).

Komunikacija i discipliniranje djeteta te stresni procesi koji su u pozadini toga mogu se oslikati kroz nekoliko citata roditelja: „Moje dijete odbija jesti ručak ili protestira zbog onoga što je na tanjuru. Međutim, sve to očekujem s vremena na vrijeme, ali kada djetetovo „cmizdrenje“ počinje iritirati moju/mog ženu/muža te započne svađu s našim djetetom, a ja pokušavam intervenirati i sve postane stresno“ te „Osjećam da postajem vrlo nervozan/na kada moj sin ili kćer se uzrujaju u javnosti, možda jer su umorni i žele spavati. Ovo je osobito točno za mog sina jer je jako osjetljiv i ne prilagođava se dobro na promjene u rutini...“ (Crnic i Low, 2002; str. 244). Razvidno je kako svakodnevne situacije poput hranjenja djeteta, izlazak u javnost, neposluh od strane djeteta, kada djeca ne obraćaju pažnju na ono što im roditelji govore, kada govore ne, mogu biti stresni za roditelja. Sve to može dovesti do neugodnih emocija, poput toga da se osjećaju nekompetentnima jer nisu uspjeli riješiti situaciju ili ljutnja zbog nemogućnosti kontrole situacije. Vezanost za dijete kao izvor stresa podrazumijeva teškoće pri odvajanju od djece, razmišljanja što dijete radi kada nije s roditeljem, promišljanja da dijete prebrzo odrasta i drugo. Brojna istraživanja pokazuju kako djeci teško pada odvojenost od roditelja (Clark, Smith, Neighbors, Skerlec i Randall, 1994; Stojić, Divljan i Avramov, 2010). Osobito je osjetljivo razdoblje kada tek kreću u vrtić jer je to neki prvi korak u separaciji od roditelja. Osim što odvojenost stvara stres djeci, ovim istraživanjem, a i nekim ranijim je pokazano kako i roditeljima teško pada odvojenost od djece jer ne znaju što ona rade, vezani su za njih, a samim time i puno razmišljaju o njima (Profaca, 2002; Smojver-Ažić i Dorčić, 2010). Odnosno, nisu u mogućnosti angažirati se oko svih situacija koje se događaju tijekom njihove odvojenosti. Vrlo mali broj istraživanja se bavi ovom tematikom te je svakako ovo područje koje je potrebno dodatno istražiti.

Nadalje, očekivali smo da će stresori najmanjeg intenziteta biti neispunjena očekivanja, neadaptiranost djeteta te manjak podrške (Profaca i Arambašić, 2004; Smojver-Ažić i Dorčić, 2010). Dobiveni rezultati su u jednom dijelu u skladu s očekivanjima. Izvori

stresa koji su najnižeg intenziteta su neispunjena očekivanja, materijalna situacija te zdravlje djeteta. Neočekivano je kako su zdravlje djeteta i materijalna situacija stresori manjeg intenziteta. Istraživanja pokazuju da zdravlje djeteta ako je narušeno može biti veliki izvor stresa kod roditelja (Miles i Carter, 1982; Miles i Holditch-Davis, 1997; Östberg, 2011). Međutim, mogući razlog zašto je zdravlje djeteta jedan od izvora stresa najmanjeg intenziteta može biti u tome što djeca ne iskazuju zdravstvene probleme poput toga da su često u bolnici, bolesna ili da su sklona prehladama. Upravo zato zdravlje djeteta nije u fokusu roditelja jer nije narušeno i ne predstavlja im stres dok god su im djeca zdrava i sretna. Sukladno tome, izražene vrijednosti u ovoj subskali pripadaju nižim vrijednostima. Također, materijalna situacija koja podrazumijeva nedostatak sredstava da se djetetu omogući sve što želi ili mu je potrebno, u ovom istraživanju stresor manjeg intenziteta. Dosadašnja istraživanja pokazuju da nepovoljne socioekonomske prilike dovode do visokih razina stresa (Crnic i Low, 2002; Dix, 1991). Dobiveni rezultat može biti posljedica što veliki broj sudionika ima sigurna (93% sudionika je zaposleno) i visoka primanja (20% sudionika ima najviša primanja po članu obitelji) pa se može zaključiti kako ne osjećaju pritisak socioekonomskih neprilika jer svojim sredstvima mogu pokriti djetetove želje i potrebe.

5.2. Najčešći odgojni postupci roditelja

Sljedeći problem bio je ispitati koji su najčešći odgojni postupci roditelja, očekujući da će najčešći postupci biti prihvaćanje i harmoničnost te poticanje na samoaktualizaciju. Istražujući učestalost korektivnih i preventivnih odgojnih postupaka, Delale i Pećnik (2010) su pokazale da majke u prosjeku procjenjuje da se tvrdnje na skali prihvaćanja i poticanja djeteta na samoaktualizaciju uglavnom ili u potpunosti odnose na njih. Također, istraživanja pokazuju da roditelji smatraju kako se prema djeci odnose s prihvaćanjem, podrškom, potiču svoje dijete i uključeni su u njihove svakodnevne aktivnosti (Raboteg-Šarić i Pećnik (2006). Rezultati potvrđuju prvotna očekivanja da će roditelji češće iskazivati pozitivna ponašanja prema djeci, a u ovom slučaju su to postupci prihvaćanja i harmoničnosti te poticanja na samoaktualizaciju. Možemo reći da roditelji iskazuju ponašanja razumijevanja, planiranja, poticanja, ohrabivanja djeteta. Pozitivno je vidjeti da roditelji uviđaju koja ponašanja su primjerena te na koji način je potrebno se nositi s dječjim postupcima te kako ih voditi kroz život. Međutim, postoji mogućnost da su roditelji davali socijalno poželjne odgovore jer su svjesni koji postupci su dobri za dijete, a koji nisu te da se zapravo ne odražava objektivno stanje. Do sličnih nalaza dolaze Delale i Pećnik (2010) u svojem istraživanju. S druge strane,

brojna svjetska i domaća istraživanja ukazuju na to da se tjelesno kažnjavanje i nasilje često koriste u odgojne svrhe (Pećnik, Radočaj i Tokić, 2011). Primjerice, Durrant (2007, prema Pećnik, Radočaj i Tokić, 2011) navodi da trećina sudionika ne vjeruje da je nekad u redu udariti dijete ako dovodi svoj život u opasnost, a tako veliko prihvaćanje tjelesnog kažnjavanja kao opravdanog odgojnog postupka upućuje na manjak znanja da se kod male djece prihvatljiva ponašanja formiraju kroz osiguranje okoline, nadziranje aktivnosti te učenju koja su sigurna ponašanja. Na ovom području su potrebna kontinuirana istraživanja kako bi se utvrdili pomaci u roditeljskim odgojnim postupcima, osobito jer postoje oprečni nalazi. Također, ne možemo sa sigurnošću tvrditi u kojoj mjeri oslikavaju stvarno stanje zbog mogućnosti davanja socijalno poželjnih odgovora.

5.3. Određenost izvora roditeljskog stresa socio-demografskim faktorima

Trećim problemom željeli smo ispitati povezanost socijalnih i okolinskih faktora s procjenom intenziteta i izvora stresa kod roditelja. Očekivali smo da će zahtjevnost djeteta i komunikacija s djetetom biti određena s dobi djeteta te brojem djece. Mash i Johnston (1983) su svojim istraživanjem na uzorku majki pokazali da se iskazuju više razine stresa i nekompetencije kada su njihova djeca mlađa, a istovjetni rezultati su dobiveni i na uzorku djece s ADHD-om. Mlađa djeca trebaju više pažnje, brige i nadzora, a samim time su i zahtjevnija. Odnosno, djeca dobivaju veću autonomiju i slobodu, a roditelji ih manje kontroliraju, a više se potiče samostalno ponašanje, odgovornost te postignuće kako odrastaju (Roberts, Block, J. H. i Block, J., 1984). Također, dnevni zahtjevi poput hranjenja, problemi sa spavanje te ekscesivno plakanje su povezani s roditeljskim stresom kod majki male djece (Östberg, Hagekull i Wettergren, 1997). Veći broj djece u obitelji dovodi do povećanog stresa, a razlog tomu je taj što je broj interakcija između djeteta i roditelja manji (Pinderhughes, Dodge, Bates, Pettit i Zelli, 2000; Warfield, 2005). Također, porastom broja djece raste i zahtjevnost (Delale, 2011). Istraživanjem se jedino dob djeteta pokazao kao značajan prediktor zahtjevnosti djeteta, što je sukladno ranijim istraživanjima. Proporcija objašnjene varijance zahtjevnosti djeteta kao izvora roditeljskog stresa s socio-demografskim faktorima iznosi 13% koji su dosta niski. Osim toga nema značajnih sociodemografskih prediktora izvora stresa. Broj djece se vjerojatno nije pokazao kao značajan prediktor jer 82% sudionika ima jedno ili dvoje djece, što znači da ne postoji toliko zahtjevnosti na tom području jer je riječ o malom broju djece po obitelji.

5.4. Određenost roditeljskih odgojnih postupaka socio-demografskim faktorima

Sljedeći problem bio je ispitati po kojim karakteristikama se razlikuju obitelji s obzirom na odabir odgojnih postupaka. Proporcija objašnjene varijance prihvaćanja i harmoničnosti sa sociodemografskim faktorima iznosi 11%, što označava nižu količinu protumačene varijance. Imajući na umu rezultate prethodnih istraživanja, očekivali smo da će žene iskazivati veće razine prihvaćanja i poticanja na samoaktualizaciju, to jest, odgojnih postupaka koji su usmjereni ka poticanju poželjnog ponašanja djece (Delale i Pećnik, 2010). Osim toga, Robinson (1982) je svojim istraživanjem potvrdio da majke što su starije iskazuju više emocija te su osjetljivije i poticajnije prema svojoj djeci. S druge strane, adolescentice iskazuju manje poželjne roditeljske stavove i postupke. Očevi koji doživljavaju intenzivniji stres češće koriste autoritarne i kažnjavajuće postupke prema kćerima, a prema sinovima su manje prihvaćajući. Majke svoje kćeri manje potiču na samoaktualizaciju te prema sinovima su autoritarnije, a kao i očevi manje ih prihvaćaju (Profaca, 2002). Dobiveni rezultati su potvrdili zadana očekivanja. Socio-demografske varijable pokazale su se prediktorima prihvaćanja i harmoničnosti te poticanja na samoaktualizaciju. Prema nalazima istraživanja, prihvaćanje i harmoničnost moguće je predviđati pomoću spola roditelja te njegove dobi pri čemu žene i stariji roditelji iskazuju više razine prihvaćanja od muškaraca i mlađih roditelja. U kontekstu poticanja na samoaktualizaciju, rezultati ukazuju na dob roditelja kao njezin jedini prediktor. Odnosno, stariji roditelji iskazuju više razine poticanja na samoaktualizaciju u odnosu na mlađe roditelje.

Nadalje, očekivali smo da će mlađi roditelji te oni nižeg socioekonomskog statusa i obrazovanja iskazivati neadekvatnije postupke prema svojoj djeci. Pritom da će češće koristiti autoritarne postupke te postupke kažnjavanja (Brown, Cohen, Johnson i Salzinger, 1998; Pinderhughes i suradnici, 2000). Uvjerenja o ispravnim postupcima u obiteljima s nižim prihodima nisu skladu s postupcima koji potiču ostvarivanje djetetovog punog potencijala (Pećnik, Radočaj i Tokić, 2011). No, dobiveni rezultati nisu u skladu s očekivanjima. Sociodemografske varijable se nisu pokazale prediktorima autoritarnih postupaka te kažnjavanja. Moguće objašnjenje ovih rezultata leži u tome što sudionici ovog istraživanja vrlo rijetko iskazuju neadekvatne postupke prema djeci. Također, na skalama autoritarnost i kažnjavanje je Cronbach alfa koeficijent nizak, što znači da je varijanca greške velika, a time se smanjuje mogućnost javljanja značajnih razlika.

5.5. Izvori stresa i roditeljski postupci

Posljednjim istraživački problemom željeli smo ispitati doprinos roditeljskog stresa na odabir roditeljskih postupaka prema djeci. Ovim istraživanjem količina protumačene varijance roditeljskih postupaka kažnjavanja s izvorima stresa iznosi 17%. Pregledom ranijih istraživanja, očekivali smo da će roditelji koji doživljavaju veće razine stresa češće koristiti autoritarne postupke te kažnjavanje prema djeci (Crnic, Gaze i Hoffman, 2005; Emery, 1982, prema Dix, 1991; McBride i Mills, 1994). Dobiveni rezultati potvrđuju očekivanja da će roditelji češće koristiti neadekvatne odgojne postupke, u ovom slučaju kažnjavanje. Kažnjavanje kao postupak u odgoju može imati brojne posljedice po djecu, ali i obitelj kao sustav. Kada roditelji doživljavaju snažan stres značajno manje vremena provode u optimalnoj komunikaciji što dovodi do lošijih razvojnih kompetencija kod djece (Crnic i Greenberg, 1990). Roditelji koji doživljavaju više razine stresa su negativniji u komunikaciji s djecom te su manje involvirani u njihovim svakodnevnim aktivnostima. Posvećuju im manje vremena i pažnje, a pritom burnije reaguju kada se djeca ne ponašaju u skladu s njihovim očekivanjima.

Po pitanju pojedinih izvora stresa očekivali smo da će zahtjevnost djeteta, komunikacija s djetetom te discipliniranje djeteta će biti prediktori kažnjavanja te autoritarnih postupaka. Međutim, rezultati nisu u skladu s očekivanjima te se niti jedan izvor stresa pojedinačno nije pokazao kao prediktor roditeljskih odgojnih postupaka. Dobiveni rezultati mogu biti odraz pogreške tipa I. Također, discipliniranje djeteta i komunikacija s djetetom zbog visoke interkorelacije zamagljuje mogućnost predviđanja postupaka kažnjavanja.

Metodološka ograničenja i prijedlozi za buduća istraživanja

Kao prvo metodološko ograničenje ističemo uzorak. Za početak potrebno je povećati uzorak i uključiti druge vrtiće u gradu Zagrebu, ali i Hrvatskoj. S obzirom na to da je uzorak prigodno odabran, samim time nije reprezentativan. Nadalje, obuhvatiti podjednak broj sudionika po različitim kategorijama sociodemografskih varijabli (dob, spol, obrazovanje, primanja po članu obitelji, broj djece, dob djece). Također, nije se pokazala statistički značajna razlika u načinu prikupljanja podataka, ali svakako bi bilo bolje imati jednak postupak za sve sudionike. Karakteristike upitnika su jedno od metodoloških ograničenja,

osobito po pitanju pouzdanosti koja je ispod razine zadovoljavajuće na određenim subskalama.

U budućim istraživanjima bilo bi zanimljivo proširiti uzorak na roditelje starije djece i validirati upitnike o izvorima stresa i roditeljskih postupaka na toj populaciji. Na taj način bi povećali njegovu primjenjivost. Također, longitudinalno pratiti promjenu izvora stresa i odgojnih postupaka kako djeca postaju starija te uključiti varijable poput osobina ličnosti roditelja i roditeljsku kompetentnost.

6. Zaključak

Cilj istraživanja bio je ispitati povezanost izvora roditeljskog stresa i karakteristike obitelji kao odrednice roditeljskih odgojnih postupaka, ispitati koji izvori stvaraju najviše stresa roditeljima te koji su najčešći odgojni postupci. Ispitali smo određenost izvora stresa i odgojnih postupaka sa socijalnim i okolinskim faktorima. U konačnici, analizirali smo povezanost izvora stresa i roditeljskih odgojnih postupaka.

Rezultati analiza pokazuju da roditelji doživljavaju blagi stres, a izvori koji stvaraju najviše stresa jesu vezanost za dijete, discipliniranje i komunikacija s djetetom. Dobiveni nalazi u ovom istraživanju potvrđuju prvotna očekivanja. Nadalje, stresori najnižeg intenziteta su materijalna situacija, zdravlje djeteta i nedostatak podrške. Navedeni rezultati su jednim dijelom potvrdili očekivanja. Prilikom odgoja roditelji najčešće koriste postupke prihvaćanja i poticanja na samoaktualizaciju, a autoritarne postupke te kažnjavanje koriste rjeđe. Dob djeteta se pokazao kao jedini značajan prediktor izvora stresa, u ovom slučaju zahtjevnosti djeteta. Što znači da su mlađa djeca zahtjevnija za roditelje. Odnosno, iziskuju veći angažman oko svakodnevnih aktivnosti u koje su djeca uključena. Preostali prediktori se nisu pokazali značajnima. Roditeljski odgojni postupak prihvaćanje i harmoničnost moguće je predviđati pomoću dobi i spola roditelja. Odnosno, žene i stariji roditelji iskazuju više razine prihvaćanja u odnosu muškarce i mlađe roditelje. U konačnici, rezultati pokazuju da nijedan izvor stresa zasebno ne predviđa odgojne postupke. Međutim, postoji povezanost ukupnog stresa i postupaka kažnjavanja u smjeru da više razine stresa su popraćene češćim kažnjavanjem. Pregledom literature je razvidno da roditeljski stres može modificirati način roditeljskog reagiranja u određenim situacijama.

Relevantnost ovog istraživanja leži u tome da je važno osvijestiti si izvore stresa, osobito svakodnevnih briga te njihov utjecaj na odgojne postupke. Prepoznavanje stresora i kvalitetno nošenje može pozitivno utjecati na odgoj djece, a samim time i njihov kvalitetniji razvoj.

7. Literatura

- Abidin, R. R. (1992). The determinants of parenting behavior. *Journal of Clinical Child Psychology*, 21(4), 407-412.
- Anastopoulos, A. D., Guevremont, D. C., Shelton, T. L. i DuPaul, G. J. (1992). Parenting stress among families of children with attention deficit hyperactivity disorder. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 20(5), 503-520.
- Belsky, J. (1984). The determinants of parenting: A process model. *Child Development*, 83-96.
- Belsky, J., Woodworth, S. i Crnic, K.A. (1996). Troubled family interaction during childhood. *Development and Psychopathology*, 8, 477-495.
- Bögels, S.M. i Brechman – Toussaint, M.L. (2005). Family issues in child anxiety: Attachment, family functioning, parental rearing and beliefs. *Clinical Psychology Review*, 26, 834-856.
- Britvić, D. (2010). Obitelj i stres. *Medicina Fluminensis: Medicina Fluminensis*, 46(3), 267-272.
- Brown, J., Cohen, P., Johnson, J. G. i Salzinger, S. (1998). A longitudinal analysis of risk factors for child maltreatment: findings of a 17-year prospective study of officially recorded and self-reported child abuse and neglect. *Child abuse & neglect*, 22(11), 1065-1078.
- Bronfenbrenner, U. (1977). Toward an experimental ecology of human development. *American psychologist*, 32(7), 513-531.
- Clark, D. B., Smith, M. G., Neighbors, B. D., Skerlec, L. M. i Randall, J. (1994). Anxiety disorders in adolescence: Characteristics, prevalence, and comorbidities. *Clinical Psychology Review*, 14(2), 113-137.
- Clifford, E. (1959). Discipline in the home: A controlled observational study of parental practices. *The Journal of Genetic Psychology*, 95(1), 45-82.
- Crnic, K.A. i Greenberg, M.T. (1990). Minor Parenting Stresses with Young Children. *Child Development*, 61, 1628-1637.
- Crnic, K.A. i Low, C. (2002). Everyday stresses and parenting. U: M. Bornstein (Ur.), Handbook of parenting (vol. 5, str. 243-268). Hillsdale, NJ: Erlbaum
- Crnic, K.A., Gaze, C. i Hoffman, C. (2005). Cumulative parenting stress across the preschool period: relations to maternal parenting and child behaviour at age five. *Infant and Child Development*, 14, 117-132.
- Čudina-Obradović, M. i Obradović, J. (2006). Psihologija braka i obitelji. *Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga*.
- Darling, N. i Steinberg, L. (1993). Parenting style as context: An integrative model. *Psychological Bulletin*, 113(3), 487-496.

- Davis, N. O. i Carter, A. S. (2008). Parenting stress in mothers and fathers of toddlers with autism spectrum disorders: Associations with child characteristics. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 38(7), 1278-1291.
- Day, R. D., Peterson, G. W. i McCracken, C. (1998). Predicting spanking of younger and older children by mothers and fathers. *Journal of Marriage and the Family*, 60 (1), 79-94.
- Deater-Deckard, K. (1998). Parenting stress and child adjustment: Some old hypotheses and new questions. *Clinical Psychology: Science and Practice*, 5(3), 314-332.
- Deater-Deckard, K. i Scarr, S. (1996.): Parenting stress among dual-earner mothers and fathers: Are there gender differences?. *Journal of Family Psychology*, 10(1), 45-59.
- Delale, E. A. (2011). Povezanost doživljaja roditeljske kompetentnosti i emocionalne izražajnosti s intenzitetom roditeljskog stresa majki. *Psihologijske teme*, 20(2), 187-212.
- Delale, E. A. i Pećnik, N. (2010). Učestalost i međuodnosi korektivnih i preventivnih odgojnih postupaka majki djece predškolske dobi. *Ljetopis socijalnog rada*, 17(1), 49-69.
- Dix, T. (1991.). The affective organization of parenting - adaptive and maladaptive processes. *Psychological Bulletin*, 110(1), 3-25.
- Dubow, E. F., Boxer, P. i Huesmann, L. R. (2009). Long-term effects of parents' education on children's educational and occupational success: Mediation by family interactions, child aggression, and teenage aspirations. *Merrill-Palmer quarterly (Wayne State University Press)*, 55(3), 224-249.
- Franz, C. E., McClelland, D. C. i Weinberger, J. (1991). Childhood antecedents of conventional social accomplishment in midlife adults: A 36-year prospective study. *Journal of Personality and Social Psychology*, 60(4), 586-595.
- Graovac, M. (2010). Adolescent u obitelji. *Medicina Fluminensis*, 46(3), 261-266.
- Griffin, W.A. (1993). Transitions from negative affect during marital interaction: Husband and wife differences. *Journal of Family Psychology*, 6, 230-244.
- Howell, D.C. (1997). *Statistical methods for psychology*. Belmont, CA: Duxbury Press.
- Jarvis, P.A. i Creasey, G.L. (1991). Parental stress, coping, and attachment in families with an 18-month-old infant. *Infant Behavior Development*, 14, 383-395.
- Kanner, A. D., Coyne, J. C., Schaefer, C. i Lazarus, R. S. (1981). Comparison of two modes of stress measurement: Daily hassles and uplifts versus major life events. *Journal of Behavioral Medicine*, 4, 1-25.
- Kelley, M. L., Power, T. G. i Wimbush, D. D. (1992). Determinants of disciplinary practices in low-income black mothers. *Child development*, 63(3), 573-582.
- Kotchick, B. A. i Forehand, R. (2002). Putting parenting in perspective: A discussion of the contextual factors that shape parenting practices. *Journal of Child and Family Studies*, 11(3), 255-269.

- Lacković-Grgin, K. (2011). Doživljaj i praksa roditeljstva u različitim životnim razdobljima. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 20(4 (114)), 1063-1083.
- Lazarus, R.S. (1984). Puzzles in the study of daily hassles. *Journal of Behavioral Medicine*, 7(4), 375-389.
- Lazarus, R.S. (1993). From psychological stress to the emotions: A history of changing outlooks. *Annual review of psychology*, 44(1), 1-22.
- Lazarus, R.S. i Folkman S. (2004): *Stres, procjena i suočavanje*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Leahy, R.L. (1981.): Parental practice and the development of moral judgment and self-image disparity during adolescence. *Developmental Psychology*, 17(5), 580-594.
- Lee, G. K., Lopata, C., Volker, M. A., Thomeer, M. L., Nida, R. E., Toomey, J. A., ... i Smerbeck, A. M. (2009). Health-related quality of life of parents of children with high-functioning autism spectrum disorders. *Focus on Autism and Other Developmental Disabilities*, 24(4), 227-239.
- Mash, E. J. i Johnston, C. (1983). A comparison of the mother-child interactions of younger and older hyperactive and normal children. *Child Development*, 1371-1381.
- Macuka, I. (2010). Osobne i kontekstualne odrednice roditeljskog ponašanja. *Suvremena psihologija*, 13(1), 63-81.
- McBride, B.B. i Mill, G. (1994). A comparison of mother and father involvement with their preschool age children. *Early Childhood Research Quarterly*, 8, 457-477.
- Miles, M. S. i Carter, M. C. (1982). Sources of parental stress in pediatric intensive care units. *Children's Health Care*, 11(2), 65-69.
- Miles, M.S. i Holditch-Davis, D. (1997). Parenting the prematurely born child: pathways of influence. *Seminars in Perinatology*, 21 (3), 254-266.
- Mondell, S., i Tyler, F. B. (1981). Parental competence and styles of problem solving/play behavior with children. *Developmental Psychology*, 17(1), 73-78.
- Östberg, M. (1998). Parental stress, psychosocial problems and responsiveness in help-seeking parents with small (2-45 months old) children. *Acta Paediatrica*, 87(1), 69-76.
- Östberg, M., Hagekull, B. i Wettergren, S. (1997). A measure of parental stress in mothers with small children: dimensionality, stability and validity. *Scandinavian journal of psychology*, 38(3), 199-208.
- Pećnik, N., Radočaj, T. i Tokić, A. (2011). Uvjerenja javnosti o ispravnim roditeljskim postupcima prema djeci najmlađe dobi. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 20(3 (113)), 625-646.
- Pinderhughes, E. E., Dodge, K. A., Bates, J. E., Pettit, G. S. i Zelli, A. (2000). Discipline responses: Influences of parents' socioeconomic status, ethnicity, beliefs about parenting, stress, and cognitive-emotional processes. *Journal of Family Psychology*, 14(3), 380-400.

- Profaca, B. (2002). Roditeljski stres i neke karakteristike emocionalnog i socijalnog razvoja djeteta predškolske dobi. Magistarski rad. Zagreb: Filozofski fakultet, Odsjek za psihologiju.
- Profaca, B. i Arambašić, L. (2004). Upitnik izvora i intenziteta roditeljskog stresa. *Suvremena psihologija*, 7(2), 243-260.
- Raboteg-Šarić, Z. i Pećnik, N. (2006.). Marital Status, Financial Hardship and Social Support as Determinants of Parents' Depression and Child-Rearing Practices. *Društvena istraživanja*, 15(6), 961-985.
- Ragozin, A. S., Basham, R. B., Crnic, K. A., Greenberg, M. T., i Robinson, N. M. (1982). Effects of maternal age on parenting role. *Developmental Psychology*, 18(4), 627-634.
- Reitman, D., Currier, R. O. i Stickle, T. R. (2002). A critical evaluation of the Parenting Stress Index-Short Form (PSI-SF) in a head start population. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 31(3), 384-392.
- Roberts, G. C., Block, J. H. i Block, J. (1984). Continuity and change in parents' child-rearing practices. *Child Development*, 586-597.
- Schaefer, E. S., i Bayley, N. (1963). Maternal behavior, child behavior, and their intercorrelations from infancy through adolescence. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 1-127.
- Shaw, D. S., Winslow, E. B., Owens, E. B. i Hood, N. (1998). Young children's adjustment to chronic family adversity: A longitudinal study of low-income families. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 37, 545-553.
- Smojver-Ažić, S. i Dorčić, T. M. (2010). The relation between personality traits, family functioning and mothers' and fathers' psychological symptoms. *Društvena istraživanja*, 19(1/2), 209-231.
- Stojić, O., Divljan, S. i Avramov, N. (2010). Adaptacija dece jaslenog uzrasta u kontekstu teorije afektivne vezanosti: iskustva predškolskih ustanova Srema. *Applied Psychology*, 3(4), 357-376.
- Thompson, M. J., Raynor, A., Cornah, D., Stevenson, J. i Sonuga-Barke, E. J. (2002). Parenting behaviour described by mothers in a general population sample. *Child: Care, Health and Development*, 28(2), 149-155.
- Yeung, W. J., Sandberg, J. F., Davis-Kean, P. E. i Hofferth, S. L. (2001). Children's time with fathers in intact families. *Journal of Marriage and Family*, 63(1), 136-154.
- Walters, J. i Stinnett, N. (1971). Parent-child relationships: A decade review of research. *Journal of Marriage and Family*, 33(1), 70-111.
- Warfield, M.E. (2005). Family and work predictors of parenting role stress among two-earner families of children with disabilities. *Infant and Child Development*, 14(2), 155-176.
- Webster-Stratton, C. (1990). Stress: A potential disruptor of parent perceptions and family interactions. *Journal of Clinical Child Psychology*, 19(4), 302-312.

Weinraub, M. i Wolf, B.M. (1983). Effects of stress and social supports on mother–child interactions in single and two-parent families. *Child Development*, 54, 1297–1311.

Weiss, S. J. (1991). Stressors experienced by family caregivers of children with pervasive developmental disorders. *Child Psychiatry and Human Development*, 21(3), 203-216.

8. Prilog

Tablica 13. Usporedbe aritmetičkih sredina pojedinih izvora stresa kod roditelja uz Bonferronijevu korekciju razine značajnosti

(I) Izvori stresa	(J) Izvori stresa	Razlika aritmetičkih sredina (I-J)	Standardna pogreška	<i>p</i>
Zahtjevnost djeteta	Neadaptiranost djeteta	1,02*	0,19	<,001
	Zdravlje djeteta	1,54*	0,28	<,001
	Neispunjena očekivanja	1,47*	0,21	<,001
	Vežanost za dijete	-0,90*	0,23	,011
	Discipliniranje djeteta	-0,16	0,19	1,000
	Komunikacija s djetetom	-0,36	0,19	1,000
	Nekompetencija	1,20*	0,22	<,001
	Nedostatak podrške	1,16*	0,22	<,001
	Ograničenja roditeljske uloge	0,42	0,25	1,000
	Odnosi sa supružnikom	0,15	0,28	1,000
	Materijalna situacija	1,53*	0,27	<,001
	Zahtjevi drugih uloga	0,24	0,28	1,000
Neadaptiranost djeteta	Zdravlje djeteta	0,53	0,21	1,000
	Neispunjena očekivanja	0,48	0,20	1,000
	Vežanost za dijete	-1,91*	0,22	<,001
	Discipliniranje djeteta	-1,17*	0,18	<,001
	Komunikacija s djetetom	-1,37*	0,19	<,001
	Nekompetencija	0,19	0,18	1,000
	Nedostatak podrške	0,15	0,21	1,000
	Ograničenja roditeljske uloge	-0,60	0,24	1,000
	Odnosi sa supružnikom	-0,88	0,26	,077
	Materijalna situacija	0,51	0,22	1,000
Zahtjevi drugih uloga	-0,77	0,24	,139	
Zdravlje djeteta	Neispunjena očekivanja	-0,04	0,24	1,000
	Vežanost za dijete	-2,44*	0,28	<,001
	Discipliniranje djeteta	-1,70*	0,25	<,001
	Komunikacija s djetetom	-1,90*	0,25	<,001
	Nekompetencija	-0,34	0,26	1,000
	Nedostatak podrške	-0,38	0,25	1,000
	Ograničenja roditeljske uloge	-1,13*	0,28	,007
	Odnosi sa supružnikom	-1,40*	0,30	,001
	Materijalna situacija	-0,02	0,28	1,000
Zahtjevi drugih uloga	-1,30*	0,27	<,001	
Neispunjena očekivanja	Vežanost za dijete	-2,39*	0,26	<,001

	Discipliniranje djeteta	-1,65*	0,22	<,001
	Komunikacija s djetetom	-1,85*	0,24	<,001
	Nekompetencija	-0,23	0,18	1,000
	Nedostatak podrške	-0,33	0,22	1,000
	Ograničenja roditeljske uloge	-1,08*	0,25	,002
	Odnosi sa supružnikom	-1,35*	0,26	<,001
	Materijalna situacija	0,030	0,25	1,000
	Zahtjevi drugih uloga	-1,25*	0,27	<,001
Vežanost za dijete	Discipliniranje djeteta	0,74	0,24	,218
	Komunikacija s djetetom	0,54	0,27	1,000
	Nekompetencija	2,10*	0,27	<,001
	Nedostatak podrške	2,06*	0,27	<,001
	Ograničenja roditeljske uloge	1,31*	0,27	<,001
	Odnosi sa supružnikom	1,04	0,31	,088
	Materijalna situacija	2,42*	0,28	<,001
	Zahtjevi drugih uloga	1,14*	0,30	,010
Discipliniranje djeteta	Komunikacija s djetetom	-0,20	0,15	1,000
	Nekompetencija	1,36*	0,22	<,001
	Nedostatak podrške	1,32*	0,23	<,001
	Ograničenja roditeljske uloge	0,57	0,24	1,000
	Odnosi sa supružnikom	0,30	0,26	1,000
	Materijalna situacija	1,68*	0,26	<,001
	Zahtjevi drugih uloga	0,40	0,28	1,000
Komunikacija s djetetom	Nekompetencija	1,56*	0,20	<,001
	Nedostatak podrške	1,52*	0,22	<,001
	Ograničenja roditeljske uloge	0,77	0,24	,103
	Odnosi sa supružnikom	0,50	0,26	1,000
	Materijalna situacija	1,88*	0,25	<,001
	Zahtjevi drugih uloga	0,60	0,26	1,000
Nekompetencija	Nedostatak podrške	-0,04	0,20	1,000
	Ograničenja roditeljske uloge	-0,79	0,24	,125
	Odnosi sa supružnikom	-1,05*	0,26	,005
	Materijalna situacija	0,33	0,24	1,000
	Zahtjevi drugih uloga	-0,96*	0,25	,015
Nedostatak podrške	Ograničenja roditeljske uloge	-0,75*	0,20	,024
	Odnosi sa supružnikom	-1,02*	0,24	,003
	Materijalna situacija	0,36	0,24	1,000
	Zahtjevi drugih uloga	-0,92*	0,26	,048
Ograničenja roditeljske uloge	Odnosi sa supružnikom	-0,27	0,20	1,000
	Materijalna situacija	1,11*	0,25	,002
	Zahtjevi drugih uloga	-0,17	0,25	1,000
Odnosi sa supružnikom	Materijalna situacija	1,38*	0,26	<,001
	Zahtjevi drugih uloga	0,10	0,28	1,000
Materijalna situacija	Zahtjevi drugih uloga	-1,28*	0,24	<,001

Tablica 14. Matrica interkorelacija izvora roditeljskog stresa

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
(1) Zahtjevnost djeteta	1	,70**	,43	,61	,60	,72	,73	,61	,59	,51	,46	,44	,48
(2) Neadaptiranost djeteta		1	,64	,61	,60	,69	,69	,69	,57	,51	,50	,57	,59
(3) Zdravlje djeteta			1	,50	,42	,49	,51	,46	,48	,40	,38	,38	,53
(4) Neispunjena očekivanja				1	,40	,50	,47	,69	,49	,41	,44	,40	,46
(5) Vezanost za dijete					1	,51	,44	,41	,35	,44	,30	,41	,44
(6) Discipliniranje djeteta						1	,81	,58	,49	,51	,49	,44	,47
(7) Komunikacija s djetetom							1	,65	,57	,55	,50	,51	,55
(8) Nekompetencija								1	,63	,50	,51	,54	,57
(9) Nedostatak podrške									1	,64	,55	,47	,50
(10) Ograničenja roditeljske uloge										1	,71	,49	,59
(11) Odnosi sa supružnikom											1	,51	,52
(12) Materijalna situacija												1	,61
(13) Zahtjevi drugih uloga													1

Napomena: sve korelacije su značajne na razini $p < ,001$